Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ,ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ζωή και εγκλεισμός στα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Α΄ και Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

ΚΟΚΟΛΑΚΗΣ Γ. ΜΙΧΑΗΛ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ/2022

Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ,ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ζωή και εγκλεισμός στα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Α΄ και Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

ΚΟΚΟΛΑΚΗΣ Γ. ΜΙΧΑΗΛ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ/2022

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © **Κοκολάκης Γ. Μιχαήλ, 2022.**

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή: Κοκολάκης Γ. Μιχαήλ

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: *Ζωή και εγκλεισμός στα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Α΄ και Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου*

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις …….. από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτη επιβλέπουσα: Πανεπιστήμιο Νεάπολις-Πάφος, Παπαζαχαρία Αικατερίνη Λέκτορας……..

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Πανεπιστήμιο Νεάπολις-Πάφος, Ευριβιάδης Μάριος Καθηγητής…….....

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Πανεπιστήμιο Νεάπολις-Πάφος, Ιακωβίδης Κυριάκος Λέκτορας……..

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο Κοκολάκης Γ. Μιχαήλ, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο: *Ζωή και εγκλεισμός στα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Α΄ και Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου* αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο Δηλών

Κοκολάκης Γ. Μιχαήλ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στην παρούσα διπλωματική εργασία θα παρουσιάσω εν συντομία τη ζωή και τον καθημερινό βίο των ανθρώπων που υπέστησαν μία σκληρή μετάβαση από την καθημερινότητά τους στις κακουχίες των στρατοπέδων συγκέντρωσης -ανεξαρτήτως από την περίοδο μελέτης της εργασίας αυτής-. Είτε κατά τη διάρκεια του Α΄, είτε του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ο ανθρώπινος νους βρήκε τρόπους όχι μόνο για να αιχμαλωτίσει άλλους ανθρώπους, αλλά και για να τους κάνει να υποφέρουν με τρόπους αδιανόητους. Διαμέσως των μαρτυριών που φθάνουν μέχρι τις μέρες μας και μέσα από την πλούσια βιβλιογραφία που συγκέντρωσα, θα καταθέσω τα συμπεράσματά μου για τον εγκλεισμό των ανθρώπων αυτών ανά περίοδο, καταγράφοντας την κακουχία και τον εξευτελισμό των ανθρώπων αυτών.

Για την σύλληψη και την εκπόνηση της εργασίας άντλησα έμπνευση από την αναζήτησή μου για τους πόλεμους των Μπόερς, έναν πόλεμο σχετικά άγνωστο στο ευρύτερο αναγνωστικό κοινό. Όταν διάβασα ότι είχαν συσταθεί στρατόπεδα συγκέντρωσης εκεί και μάλιστα για λευκούς αποίκους μου κίνησε την περιέργεια να ασχοληθώ με τα αντίστοιχα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Α΄ και ιδίως του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Θέλω να αποδώσω ευχαριστίες σε όλους εκείνους που τα τελευταία 3 χρόνια στάθηκαν δίπλα στην προσπάθειά μου αυτή για την μεταπτυχιακή μου σπουδή. Εκείνους και εκείνες που στις δύσκολες στιγμές ήταν εκεί. Θα ήταν άδικο όμως να μην αναφερθώ και στο άριστο επίπεδο των καθηγητών του πανεπιστημίου μας, κάνοντας ιδιαίτερη μνεία στην κ. Παπαζαχαρία, η οποία στάθηκε κοντά μου με μεγάλη προσήλωση, δίνοντάς μου όλα τα απαραίτητα εφόδια και συμβουλές για να φτάσω σε αυτό το αποτέλεσμα. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και κυρίως τη μητέρα μου, η οποία με βοήθησε οικονομικά να κάνω αυτό το βήμα προς τα εμπρός στη ζωή μου.

ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Η παρούσα εργασία είναι αφιερωμένη στην Ολίβια,
τον Γιώργο και
την Μάγδα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική πρόταση έχει ως αφετηρία το ιστορικό πλαίσιο γύρω από το οποίο δημιουργήθηκαν τα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ποια σημασία και ποιο ρόλο κατείχαν ανά περίπτωση και ανά ιστορικό σταθμό μελέτης; Το χρονικό πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας αφορά δύο μεγάλους ιστορικούς σταθμούς: τα στρατόπεδα συγκέντρωσης του πρώτου και του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Έπειτα, ακολουθεί ανάλυση για το διαχωρισμό των στρατοπέδων αυτών σε στρατόπεδα εγκλεισμού, συγκέντρωσης και θανάτου και ποια είναι τα στρατόπεδα αυτά, καθώς επίσης και πού αυτά εντοπίζονται. Εν συνεχεία, μελετάται η σύλληψη της ιδέας της τελικής λύσης και η ενσωμάτωση της Δαρβινικής θεωρίας στην πολιτική ιδεολογία της ελίτ του Γερμανικού κράτους.

Αμέσως μετά, ακολουθεί πιο λεπτομερής ανάλυση των λόγων για τους οποίους οδηγήθηκαν στο θάνατο εκατομμύρια άνθρωποι για φυλετικούς και άλλους λόγους, τι στόχο παρείχε μία τέτοια πρωτοφανή -και ανήκουστη- ως τότε φιλολογία υπέρ των στρατοπέδων αυτών και τέλος, ακολουθεί η σύγκριση μεταξύ των δύο πολέμων αναφορικά με τον τρόπο που τα στρατόπεδα αυτά λειτούργησαν στον κάθε ένα από τους δύο πολέμους και με ποιο σκοπό.

Θα ήθελα να επισημάνω το γεγονός ότι το πληροφοριακό υλικό που συνέλεξα για τα στρατόπεδα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου είναι εμφανώς πιο μικρή σε έκταση σε σχέση με την ανάλυση που ακολουθεί, καθώς τα στοιχεία και τα δεδομένα που έχω στη διάθεσή μου για τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο είναι κατά πολύ περισσότερα και ποικίλα συγκριτικά με τον προηγούμενο. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε που το ενδιαφέρον και η βιβλιογραφία είναι πλουσιότερη για τα στρατόπεδα του Β΄ παγκοσμίου. Τόσο καταλυτική είναι η επίδραση που έχουν τα στρατόπεδα αυτά στη συνείδηση κάθε ανθρώπου ακόμη και ιστορικού στο σήμερα. Πράγματι, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Β΄ παγκοσμίου πολέμου θα μείνουν δια παντός χαραγμένα στις μνήμες των ανθρώπων για την αξιοσημείωτη μισανθρωπία, θάνατο και μαρτύριο που προκάλεσαν στις ψυχές των ανθρώπων που έζησαν μέσα σε αυτά τα εκτρώματα και που μας μεταφέρουν με τρομακτική λεπτομέρεια όλο το σάπιο σύστημα γύρω από την διάλυση μίας ολόκληρης φυλής και τη μεθοδευμένη εκκαθάριση κι άλλων φυλών, μειονοτήτων και πολιτικών ομάδων.

Πριν μπούμε στις λεπτομέρειες αυτές όμως θα παρουσιάσω όλα εκείνα τα στοιχεία που διαθέτω και που υποδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο φτάνουμε ως ανθρωπότητα στα

τραγικά συμβάντα του Β΄ παγκοσμίου πολέμου. Θα διαπιστωθεί στις επόμενες σελίδες ότι η μεθόδευση με την οποία εξολοθρεύθηκαν εκατομμύρια άνθρωποι έχει τις ρίζες της στην ιδεολογία της πολιτικής ελίτ της ναζιστικής Γερμανίας και ότι αποτελούσε μία συνειδητή πράξη η αφαίρεση της ζωής από εκατομμύρια ανθρώπους.

Λέξεις κλειδιά: *Στρατόπεδο, Άουσβιτς, Χίτλερ, Ευγονική, Πόλεμος*.

ABSTRACT

The current thesis begins with the historical casing in which the concentration camps were forged and constructed. The role of the concentration camps has been changed throughout the history of mankind. My course of action begins with a short analysis of the term and when and where it was first implemented. The usage of the term is of great importance for my thesis as it will point out how it has changed throughout years of practice. I will also explain the usage of the term during the first and Second World War. After that I will attempt to divide those camps into categories (concentration, extermination etc.) and I will demonstrate how many of those were operational. I will also expose the Nazi political theory and I will explain why the Nazis (attempted?) and murdered millions of people for racial or other reasons.

Later on I am occupied with the way the Darwin theory implemented ideas in the Nazi plans of war. I will also make clear the differences and similarities between the first and Second World War. My data will be far more in size regarding the Second World War than the First one as it is logical that I have found a lot more sources concerning this matter. In reality, the concentration and extermination camps of the Second World War can provide a historian with much more data and elements of research than the Great War. Afterwards I will showcase the stories of people that have survived the Holocaust.

Finally, I will analyze the story and provide you with the tragic and monumental atrocities the Nazis have committed on whole races and why this racial extermination was a conscious deed made by them.

Key words: *Camp, Auschwitz, Hitler, Eugenics, War*.

Πίνακας Περιεχομένων:

ΕΞΩΦΥΛΛΟ……..

ΕΣΩΦΥΛΛΟ…….....

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ……...Σελ.2

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ…….....Σελ. 3

ΥΠΕΥΘΥΝΗΔΗΛΩΣΗ…….…….Σελ.4

ΠΡΟΛΟΓΟΣ……...…..……....Σελ. 5

ΑΦΙΕΡΩΣΗ……...…....…….Σελ. 6

ΠΕΡΙΛΗΨΗ..……...…....Σελ. 7

ABSTRACT…….....Σελ. 9

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ…….....Σελ.10

ΕΙΣΑΓΩΓΗ…….....Σελ.11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄:

1.1.Ιστορική αναδρομή. Ορισμός του στρατοπέδου συγκέντρωσης.....Σελ. 14
1.2.Κατηγορίες των στρατοπέδων συγκέντρωσης…….……..Σελ.20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄:

2.1. Η περίπτωση των στρατοπέδων συγκέντρωσης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου...Σελ. 22
2.2.Η άνοδος του Χίτλερ…….....Σελ.26
2.3.Από τη Δαρβινική θεωρία στην τελική λύση…….....Σελ. 30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄:

3.1. Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης στον Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ……...…...Σελ. 37
3.2. Μαρτυρίες επιζώντων του Ολοκαυτώματος……...……Σελ. 46
3.3.Συγκριτική ανάλυση των περιπτώσεων εγκλεισμού του Α΄ και του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου……...……Σελ. 49

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....Σελ. 51

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ……..……Σελ. 54

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ ……Σελ. 59

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα εργασία θα μελετηθεί η ζωή και ο εγκλεισμός στα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Α΄ και του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, κάνοντας παράλληλα μία αναδρομή και σε άλλα στρατόπεδα που προϋπήρχαν των πολέμων αυτών[1]. Η έρευνά μου εξετάζει τέτοιες περιπτώσεις, καθώς κάνω αναφορά και σε προηγούμενους χρόνους ως ιστορική αναδρομή και εξάγω και από εκεί πολύτιμα συμπεράσματα[2]. Κύριος στόχος της παρούσας μελέτης είναι να αποσαφηνιστεί ο ρόλος και η λειτουργία των στρατοπέδων συγκέντρωσης και αν είχαν εξαρχής το σκοπό της θανάτωσης ανθρώπων, όπως τα γνωστά στρατόπεδα συγκέντρωσης της Γερμανίας κατά των Εβραίων και άλλων φυλετικών ομάδων στη διάρκεια του Β΄ παγκοσμίου πολέμου, όπως επίσης και οι λόγοι που κατέστησαν δυνατό αυτό το εγχείρημα.

Η επιλογή του παρόντος θέματος υπήρξε ιδιαιτέρως δύσκολη, λόγω του δυσάρεστου περιεχομένου του και της φόρτισης που μου προκαλεί. Παρόλο αυτά, είναι ένα θέμα που αφορά την παγκόσμια ιστορία, αλλά και γεγονότα τα οποία θεωρώ ότι πρέπει και οφείλουμε να τα μελετάμε και να τα δουλεύουμε στη μνήμη μας, με γνώμονα την αποφυγή παρόμοιων τέτοιων γεγονότων στο άμεσο ή μακρινό μέλλον. Είναι δυστυχώς γεγονός ότι κάποια στιγμή στο πρόσφατο παρελθόν κάποιοι άνθρωποι αντιμετωπίστηκαν σαν να μην ήταν άνθρωποι αλλά ως ένα κομμάτι ληγμένου κρέατος που έπρεπε να αναλωθεί γρήγορα-γρήγορα προτού μας βλάψει με κάποιον τρόπο[3]. Αναμφίβολα, η καταδρομή που επιβλήθηκε κατά των εβραίων θα δούμε ότι διαφοροποιήθηκε από κάθε λογής στρατοπέδου συγκέντρωσης που είχε υπάρξει ποτέ ανά την υφήλιο, είτε του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, είτε άλλου πολέμου πρωτύτερα και θα έχει ως θεματολογία μεγαλύτερο ειδικό βάρος εκ των πραγμάτων σε σχέση με τον πρώτο ιστορικό σταθμό της εργασίας που πραγματοποιώ και δεν είναι άλλος από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Θα ήθελα επίσης να μελετήσω, αν μου το επέτρεπαν τα όρια έκτασης της διπλωματικής, αν τα στρατόπεδα εξόντωσης ήταν τα μοναδικά στην Ναζιστική Γερμανία ή

[1]Βλ. Hobhouse Emily, *The Boer War Letters*, Rykie van Reenlisteden, Cape Town and Pretoria, Human & Rousseau, London 1984.
[2]Βλ. Lawrence T. John, *War and Genocide in Cuba, 1895-1898*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 2006.
[3]ArendtHannah*, Ο Άϊχμαν στην Ιερουσαλήμ –έκθεση για την κοινοτοπία του κακού*, Νησίδες, Αθήνα 2009, σ. 244.

έχουμε συναντήσει ξανά τέτοια στρατόπεδα μαζικής εξόντωσης πληθυσμών πριν ή και μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο. Αυτό θα ήταν από μόνο του θέμα μίας ολόκληρης διπλωματικής και θα είχε ενδιαφέρον να το ανέλυα κάποια στιγμή στο μέλλον.

Η έρευνά μου, αν και είχε πολλές δυσκολίες, λόγω της δουλειάς μου αλλά και του κορωνοϊού, κατάφερε να ευδοκιμήσει και θεωρώ πως πέτυχα να δώσω την δική μου ανάλυση και σκοπιά επί των πραγμάτων. Η ανάλυσή μου ξεκινά με μία ιστορική αναδρομή για το πώς φτάσαμε στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και αν αυτά υπήρχαν πάντοτε ή είναι απλώς ένα ανθρώπινο κατασκεύασμα στη διάρκεια της νεότερης ιστορίας, προχωρά στα 1914 και το ξέσπασμα του πρώτου παγκοσμίου πολέμου και καταλήγει στο έτος 1945 με την πτώση της Γερμανίας[4].

Θα παρουσιάσω λοιπόν, εν συντομία, την ρητορική με την οποία το Ναζιστικό καθεστώς πρόβαλε τη φυλετική του καθαρότητα έναντι των Εβραίων και των υπολοίπων πληθυσμών στο εσωτερικό και εξωτερικό του κράτους. Τη δομή της σκέψης του Καθεστώτος πίσω από την τελική λύση, φανερώνοντας τα ιδεολογικά τους πιστεύω και πως τελικά αυτά μετουσιώθηκαν σε πράξεις, σύμφωνα με τα των βιολογικών τους κριτηρίων και κάνοντας αναφορά και στον προγραμματισμό υποχρεωτικής ευθανασίας.. Τέλος, θα μιλήσω για τις συνθήκες κράτησης στα στρατόπεδα αυτά μέσα από τις μαρτυρίες ανθρώπων που έζησαν τη φρίκη αυτή από κοντά και κατάφεραν να επιζήσουν για να μας πουν τα μύρια όσια της κράτησής τους σε εκείνα τα στρατόπεδα συγκέντρωσης[5].

Αν και δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσης μελέτης θα ήθελα κάποια στιγμή να μου δινόταν η ευκαιρία να ασχοληθώ με τη μελέτη των αρχείων του ίδιου του Γερμανικού κράτους για τη συλλογή στοιχείων για τα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Όσον αφορά την παρούσα διπλωματική, το υλικό που χρησιμοποιήθηκε αφορούσε πρωτογενείς πηγές και στοιχεία που συγκέντρωσα μέσω αγορών βιβλίων στο Ίντερνετ, όπως επίσης, λόγω των έκτακτων συνθηκών του κορωνοϊού, χρησιμοποίησα και δευτερογενείς πηγές που είχα ήδη στην προσωπική μου βιβλιοθήκη, αλλά και στην Βικελαία βιβλιοθήκη η οποία μου είναι εύκολα προσβάσιμη. Η διπλωματική αυτή μπορεί να πραγματεύεται μία θεματική που έχει απασχολήσει κι άλλους ιστορικούς. Πράγματι, έχουν γραφτεί και κυκλοφορούν πολλές αναλύσεις και μελέτες επί του θέματος. Θεωρώ όμως ότι εισάγω με τη σειρά μου νέες πτυχές, επικεντρώνοντας τη μελέτη μου στην ανάδειξη των θεωριών που προκάλεσαν

[4]Βλ. Stefan Manz, Panikos Panayi, Matthew Stibbe, *Internment during the First World War A Mass Global Phenomenon*, ebook published, London 2018. Επίσης βλ. BeevorAntony, *Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος*, Γκοβόστης, Αθήνα 2018.
[5]Βλ. ArendtHannah, ό.π.

αυτή τη συμπεριφορά και τάση των στρατοπέδων συγκέντρωσης και ιδίως του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Μία πτυχή ακόμη που θα επιθυμούσα μελλοντικά να μελετούσα είναι και η εκτενέστερη ανάλυση του ποσοστού θανάτωσης στα στρατόπεδα εγκλεισμού και στο προσδόκιμο επιβίωσης σε αυτά. Η μελέτη μου πάντως προχώρησε με τη χρήση ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας, δευτερογενών και πρωτογενών πηγών, την οποία βρήκα σε μεγάλο και άφθονο αριθμό. Με το πρωτογενές μου υλικό να στηρίζεται σε επιστολικό υλικό, ψηφιακές μαρτυρίες και ημερολόγια θεωρώ ότι πέτυχα στο να συγκεντρώσω ενδιαφέρουσες πληροφορίες αναφορικά με το στόχο μου στην παρούσα μελέτη, εστιάζοντας στο βιβλίο του ίδιου του Αδόλφου Χίτλερ, στο έργο του Άντονι Μπίβορ και τα ημερολόγια του Γκέμπελς. Στη διάρκεια της εκπόνησής της μάλιστα αντιλήφθηκα πιο πολύ από ποτέ ότι κάθε εποχή και περιοχή έχει τις δικές της ιστορικές αναδρομές και χρειάζεται οπωσδήποτε ανοικτό μυαλό για να την κατανοήσεις έξω από τις νόρμες και τις εμπειρίες του σήμερα, προκειμένου να εξαχθούν όσο το δυνατόν πιο ακριβή συμπεράσματα για την εποχή μελέτης. Η οποία μάλιστα όπως θα διαπιστώσουμε διαφοροποιείται ακόμη και μεταξύ λίγων δεκαετιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

1.1. Ιστορική αναδρομή. Ορισμός του στρατοπέδου συγκέντρωσης.

Η έννοια του στρατοπέδου συγκέντρωσης κατάγεται από την ιδέα του να συγκεντρωθούν άνθρωποι σε ένα μέρος, επειδή ανήκουν π.χ. στην ίδια φυλή ή πολιτική ομάδα, η οποία θεωρείται ανεπιθύμητη. Πάνω σε αυτό υπάρχει ένα ενδιαφέρον άρθρο του TheodoreAbel, ο οποίος μας δίνει μία κοινωνιολογική ερμηνεία των στρατοπέδων συγκέντρωσης.[6]Οι μέθοδοι πάντως με τις οποίες συστάθηκαν και λειτούργησαν ανά τον κόσμο και ανά περίοδο τα στρατόπεδα συγκέντρωσης δε διαφέρουν και πολύ. Υπάρχει ένα μοτίβο που τηρείται από τους διοικούντες μέχρι τους αιχμαλώτους.

Η ουσιώδης διαφορά εντοπίζεται στον σκοπό για τον οποίο λειτουργεί ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης. Αν δηλαδή αυτό το στρατόπεδο λειτουργεί απλά ως συγκέντρωσης και παρέχει κάποιους βασικούς και στοιχειώδεις κανόνες υγιεινής και διατροφής των τροφίμων του ή αν είναι στρατόπεδο καταναγκασμού ή προθάλαμος ομαδικής εξόντωσης. Ο όρος μας έρχεται αυτούσιος, αν και δεν χρησιμοποιήθηκε εκτενώς και με ακριβώς το ίδιο νόημα, το 1897 όταν στρατόπεδα συγκέντρωσης φτιάχτηκαν στην Κούβα από τον στρατηγό Valeriano Weyler ((re)concentrados). Ο αριθμός θανάτων ποικίλει και σε κάποιες εκτιμήσεις ξεπερνάει το ένα τρίτο του πληθυσμού.[7] Στην Αγγλική γλώσσα μάλιστα ο όρος αποκτά το νόημά του όπως το γνωρίζουμε σήμερα στη διάρκεια του Β΄ πολέμου των Μπόερς. Οι Γερμανοί επίσης, μεταξύ 1904 και 1908 χρησιμοποίησαν στρατόπεδα συγκέντρωσης στην υπό γερμανικό έλεγχο Νότιο-Δυτική Αφρική (σημερινή Ναμίμπια). Στη διάρκεια της λειτουργίας των στρατοπέδων αυτών συντελέστηκε η γενοκτονία των Herero και των Namaqua, δύο ιθαγενών πληθυσμών. Άρα, η πρακτική αυτή προϋπήρχε και είχε δώσει τα πρώτα σημάδια της αρκετά χρόνια πριν την παγίωσή της στη ναζιστική Γερμανία.

Αυτές οι εκτός Ευρώπης πρακτικές των μεγάλων αποικιακών κρατών κατάφεραν να βρουν χώρο και στην Ευρωπαϊκή ήπειρο. Το πρώτο μαύρο στρατόπεδο εξόντωσης

[6]Abel Theodore, ‘’The Sociology of Concentration Camps’’, *Social Forces*, Vol. 30, No. 2 (Dec., 1951), σ. 150-155.
[7] Lawrence T. John, *ό.π.*, σ. 202-215.

συστάθηκε στη Γερμανία και συγκεκριμένα στο Dachau, τον Μάρτιο του 1933. Το σύστημα των στρατοπέδων των Ναζί ήταν περίφημο για τα στρατόπεδα θανάτου και συγκέντρωσης[8]. Τα κέντρα θανάτου, όπως τα ονόμαζε ό RaulHilberg, ήταν στρατόπεδα σχεδιασμένα να σκοτώνουν τους αιχμαλώτους σε θαλάμους αερίων. Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης όπως στο Dachau ήταν αρχικά σχεδιασμένα για την φυλάκιση πολιτικών κρατουμένων.

Πολιτικοί κρατούμενοι και εχθροί του κόμματος οδηγήθηκαν στα στρατόπεδα αυτά μέχρι οι διωγμοί να εντατικοποιηθούν και σε κάποιο σημείο να αρχίσει η στοχευμένη γενοκτονία ανθρώπων και φυλών που δεν πληρούσαν τα χαρακτηριστικά της άριας αυτής, όπως τις σεξουαλικές προτιμήσεις τους, τις πεποιθήσεις τους ή το διανοητικό τους επίπεδο. 40,000-50,000 μέλη κυρίως του κόμματος KPD φυλακίζονται σε όλη τη Γερμανία μέσα σε δύο μήνες (Μάρτιο και Απρίλιο). Συνολικά, μεταξύ Φεβρουαρίου 1933 και Αυγούστου 1934 στην περιοχή της Πρωσίας μόνο οδηγήθηκαν στη φυλακή 30-40,000 άνθρωποι. Σε όλη τη Γερμανία το ίδιο διάστημα μπορούμε να μιλάμε και για εκατοντάδες χιλιάδες[9]. Σταδιακά, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης μεγαλώνουν σε αριθμό για να χωρέσουν και εκείνοι που ήταν κατά το ναζιστικό πρότυπο διαφορετικοί σε συμπεριφορά ή πεποιθήσεις.[10] Μετά το 1939, άρχισαν να εισέρχονται σε αυτά και άνθρωποι από άλλα φυλετικά γκρουπ εκτός Γερμανίας, καθώς προχωρούσε και αποκτούσε εδάφη η ναζιστική πολεμική μηχανή, με τα γνωστά σε όλους αποτελέσματα.

Οι Βρετανοί, εμπλέκονται στα πράγματα του Ακρωτηρίου για πρώτη φορά εμπράκτως το 1795 με την κατάληψη της εν λόγω περιοχής, ύστερα από την μικρή αντίσταση που συνάντησαν.[11] Ιδρύεται μία Βρετανική αποικία υπό τη διοίκηση Βρετανών αξιωματικών, απαγορεύοντας ταυτόχρονα τη χρήση της Ολλανδικής γλώσσας στις κυβερνητικές υπηρεσίες και τα δικαστήρια. Παράλληλα, η σύνθεση του πληθυσμού αλλάζει με την είσοδο Βρετανών αποίκων, καθώς το 1820 και με πρόφαση την προστασία του Ακρωτηρίου από τις επιδρομές μαύρων φυλών, οι Βρετανοί ενθαρρύνουν την εγκατάσταση νέων αποίκων από περιοχές της Αγγλίας, Σκωτίας, Ουαλίας και Ιρλανδίας. Ο λευκός πληθυσμός πλέον θα χωρίζεται σε δύο μεγάλες ομάδες, τους Ολλανδούς (Αφρικάνερς) και τους Βρετανούς (Αγγλόφωνους Νοτιοαφρικάνους). Ο όρος Αφρικάνερς

[8] Map of Concentration Camp Locations; Tribunal IV – Pohl Trial – Evidence; Photographs Relating to the Minor Nuremberg Trials, 1946 - 1949; 238; National Archives at College Park, College Park, MD. https://www.docsteach.org/documents/document/concentration-camp-locations, February 23, 2022.

[9] Neil R. Gregory, *Nazism, War and Genocide, Essays in Honour of Jeremy Noakes,* 1st ed. UK, university of Exeter Press, 2005, σ. 23.

[10]Browning R. Christofer, *Remembering Survival, inside a nazi slave-labor camp*, 1sted. New York W. W. Norton & Company, 2010, σ. 3.

[11]Marquell Leo, *The story of South Africa*, London, Faber, 1966, σ. 84.

καθιερώθηκε σαν όρος τον 17ο αιώνα για να υποδηλώσει τους λευκούς που γεννήθηκαν εκεί από Ευρωπαίους γονείς.[12] Το 1806 φεύγουν, μόνο για να επανέλθουν δυναμικότερα (1814) κι αυτή τη φορά μόνιμα, με ένα εκστρατευτικό σώμα 6,700 ανδρών υπό τον στρατηγό Baird.[13]

Η παρουσία Βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων ως δυνάμεις αστυνόμευσης και η ιδιότητά τους να εμπλέκονται μέσω του κυβερνήτη της εκάστοτε περιοχής στα θέματα της τελευταίας, εν προκειμένω ζητήματα μεταξύ Ολλανδών και Βρετανών αποίκων είχε τα αναμενόμενα αρνητικά αποτελέσματα.[14] Η παρουσία και μόνο της φρουράς αυτής στην περιοχή θεωρούνταν από τους Ολλανδούς ως καταπάτηση των κοινοτικών τους και κατ' επέκταση των κυριαρχικών δικαιωμάτων τους.[15] Η γλώσσα π.χ. επέσπευσε την χωριστική τάση μεταξύ Αφρικάνερ και Βρετανών, καθώς οι πρώτοι αποκλείονταν στα κοινωνικά και συνάμα διοικητικά θέματα του τόπου τους.[16] Η εισαγωγή της Αγγλικής γλώσσας, των Βρετανικών υπηρεσιών, νόμων και σχολείων δημιουργούσε τετελεσμένα στην κοινωνική ιεραρχία.[17] Οι Ολλανδοί ένοιωθαν αποκλεισμένοι. Αυτό το αίσθημα αποκλεισμού δημιούργησε και το θέμα του διαχωρισμού και την κίνηση των Μπόερς προς το εσωτερικό της Νοτίου Αφρικής σε αναζήτηση νέας γης προς καλλιέργεια και τη σύσταση νέου κράτους, ανεξάρτητο από τους Βρετανούς. Οι διαφορές ακόμη και σε θέματα καθημερινού βίου των Ολλανδών και των Βρετανών ήταν μεγάλες με πολλές από αυτές να αναλύονται στην κάτωθι παραπομπή.[18]

Αν αναλύσουμε τους λόγους για τους οποίους οι Βρετανοί επεκτείνονται και ακολουθούν πορεία σύγκρουσης στη Νότια Αφρική, θα εντοπίσουμε διαχρονικά τρεις βασικούς. Πρώτον, στην υπό εξέταση περιοχή περνούν όλοι οι θαλάσσιοι εμπορικοί δρόμοι για την Ινδία (σημειωτέων ότι η διώρυγα του Σουέζ δεν έχει διανοιχτεί ακόμη). Δεύτερον, τα τεράστια κοιτάσματα διαμαντιού και χρυσού και τρίτον ο ανταγωνισμός με τα υπόλοιπα αποικιακά κράτη. Ακόμη, οι Βρετανοί βρίσκονταν στο αποκορύφωμα της αυτοκρατορικής τους ακτινοβολίας. Κατ' επέκταση δεν έδειξαν ποτέ τάσεις προσαρμογής στην αφρικανική πραγματικότητα διατηρώντας τις πολιτιστικές τους παραδόσεις με όποιες συνέπειες συνεπάγεται αυτό.

---

[12]Καγκελάρης Γ. Κώστας, *Νότια Αφρική: Απαρτχάϊντ, το στίγμα*, ό.π., σ. 54.
[13]Marquell Leo, ό.π., σ. 89.
[14]Bayly C. A., *Imperial Meridian, the British Empire and the world*, London, Longman, 1989, σ. 238.
[15]6,500 στρατιώτες των Βρετανών ήταν στο υπερπόντιο τούτο μέρος, ενώ σε Γιβραλτάρ και Μάλτα, σημεία μεγάλης στρατηγικής σημασίας απασχολούσαν αρκετά λιγότερους το καθένα χωριστά.
[16]Bayly C.A., ό.π., σ. 202.
[17]Στοίδιο, σ. 204.
[18] Monica Wilson and Leonard Thompson, *Oxford History of South Africa*, vol. I, Oxford, Clarendon Press, 1971, σ. 230-231.

Η πρώτη δημοκρατία των Μπόερς ιδρύθηκε στο Νατάλ. Ο όρος Μπόερς παρουσιάζεται από τον συγγραφέα και δηλώνει τους πρώτους εκείνους ανθρώπους που αψήφησαν την Βρετανική υπεροχή και βάδισαν προς το άγνωστο με σκοπό τη δημιουργία ανεξάρτητου δικού τους κράτους.[19] Τέσσερα χρόνια κράτησε η δημοκρατία αυτή, καθώς προσαρτήθηκε η περιοχή από τους Βρετανούς. Με τη συνθήκη πάντως του 1852, οι Μπόερς απέκτησαν την ανεξαρτησία τους και συνέχισαν την επίμοχθη προσπάθειά τους μέχρι που σχημάτισαν μία ενωμένη κυβέρνηση στο Τράνσβααλ.[20] Επίσης, μία δεύτερη ανεξάρτητη δημοκρατία σχηματίζεται στο Όραντζ.[21] Οι δύο δημοκρατίες των Μπόερς δε σταμάτησαν να εργάζονται για τη δημιουργία ομοσπονδίας. Ο Ρεπουμπλικανισμός έγινε με τον καιρό βασικός στόχος των Αφρικάνερ, σύμβολο αυτού του γκρουπ ανθρώπων για ανεξαρτησία.[22] Το όραμα αυτό όμως δεν υλοποιήθηκε, καθώς οι θεαματικές ανακαλύψεις χρυσού και διαμαντιού μεταξύ 1867-1871 αλλάζουν ριζικά την οικονομική και πολιτική σκηνή γύρω από τη Νότιο Αφρική και τη νέα γεωπολιτική της πραγματικότητα[23]. Μία πραγματικότητα προστριβών και συγκρούσεων.

Ας περάσουμε εν συντομία στο δεύτερο πόλεμο των Μπόερς για να δούμε το χρονικό της ίδρυσης στρατοπέδων συγκέντρωσης. Στο δεύτερο μισό του 1900 η Βρετανική στρατιωτική μηχανή διατάσσει τη σύσταση στρατοπέδων συγκέντρωσης για αιχμαλώτους. Σύντομα όμως αποφασίστηκε τα στρατόπεδα αυτά να περιλαμβάνουν και άμαχους,[24] λόγω και της εφαρμογής της καμένης γης, οπότε και τα στρατόπεδα αυτά χωρίστηκαν τελικά σε δύο τύπους.[25] Οι Βρετανοί όποιο σπίτι θεωρούσαν πως παρέχει βοήθεια προς τους Μπόερς commandos καιγόταν επιτόπου, τα κοπάδια αρπάζονταν για τις ανάγκες του στρατού και οι φάρμες καταστρέφονταν.[26]

Η τακτική της καμένης γης με τα παρελκόμενά της μπορεί να χαρακτηριστεί και ως στρατιωτική-στρατηγική αναγκαιότητα. Επίσης, φάνηκε πιο ορθό να μαζευτούν κάπου τα γυναικόπαιδα από το να μείνουν στις καταστραμμένες περιουσίες τους.[27] Το μέγεθος του κακού που προκάλεσε αυτή η τακτική όμως δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να αποκλειστεί. Τα στρατόπεδα ήταν πολύ πρόχειρα και βιαστικά οργανωμένα και οι οικογένειες που κατέφθαναν, πάμπολλες. Ιατρικές προμήθειες και ιατροί ήταν δυσεύρετοι.

[19]Marquell Leo, ό.π. σ. 125-126.
[20] Judd Denis, *Empire, The British Imperial*, Harper Collins, London 1996, σ. 442.
[21]Στοίδιο, σ. 442.
[22] T. R. H. Davenport, *South Africa, A modern history*, 2nd ed. London, Macmillan Press Ltd, 1978, σ. 57.
[23]Marquell Leo, ό.π. σ. 192.
[24] T. R. H. Davenport, ό.π., σ. 142.
[25] T. R. H. Davenport, ό.π., σ. 142.
[26]Marquell Leo, ό.π., σ. 209.
[27] ‘’The Concentration Camps in South Africa’’, Source: *The British Medical Journal*, Vol. 2, No. 2132 (Nov. 9, 1901), σ. 1423-1424.

Επιδημίες δεν αργούν να ξεσπάσουν, όπως ο εντερικός πυρετός και μαλάρια που θερίζουν κυριολεκτικά γυναίκες και παιδιά. Συνολικά, σαράντα-τέσσερα στρατόπεδα συγκέντρωσης κατασκευάστηκαν για λευκούς, κυρίως στις περιοχές του Τράνσβααλ και του Όραντζ.[28] Για τις φρικτές συνθήκες στα στρατόπεδα αυτά θα συσταθούν αναφορές από αξιωματικούς και ειδικούς, αλλά και μη.[29]Το θέμα των στρατοπέδων αποκτούν δημόσιο χαρακτήρα στη Βρετανία και εξελίσσεται σε δημόσιο σκάνδαλο.[30]

Η επίσκεψη της Emily Hobhouse και τα γράμματά της για τον πόλεμο αυτό παίζουν σημαντικό ρόλο για τη συνειδητοποίηση των γεγονότων εκεί και την καταγραφή των συνθηκών διαβίωσης στα στρατόπεδα αυτά.[31] Μέχρι τον Οκτώβριο του 1901 ο ρυθμός θανάτου στα στρατόπεδα συγκέντρωσης αυτά είχε φτάσει στους 344 ανά χιλιάδα ανθρώπων, ανά χρόνο.[32] Θα πρέπει να φτάσουμε στο τέλος του πολέμου μέχρι αυτός ο αριθμός να πέσει σε φυσιολογικά επίπεδα.[33] Ως τότε όμως από τα 150.000 γυναικόπαιδα που οδηγήθηκαν στα στρατόπεδα αυτά, 26,000 πέθαναν από τις ασθένειες και την πείνα.[34] Σύμφωνα με άλλη πηγή περίπου 28,000 απεβίωσαν, 22,400 εκ των οποίων κάτω των δεκαέξι ετών.[35] Το γεγονός ότι πέθαναν κυρίως παιδιά, ακόμη και για τα ηλικιακά δεδομένα του 19ου και 20ου προκαλεί αυτό το αίσθημα φρικαλεότητας.[36]Μαλάρια και πνευμονία κυριολεκτικά θερίζουν χιλιάδες από αυτά[37].

Πέρα από τα στρατόπεδα αυτά είχαν συσταθεί και 29 για 107,344 μαύρους.[38] Στην περίπτωση εκείνων μάλιστα τα στρατόπεδα, πρώτον, τα έχτιζαν εκείνοι μόνοι τους και δεύτερον, ο ρυθμός θανάτων σε αυτά αυξανόταν όσο περνούσε ο καιρός και η εμπόλεμη κατάσταση συνεχιζόταν, σε αντίθεση με τα στρατόπεδα που στέγαζαν λευκούς που είδαν τους αριθμούς αυτούς να πέφτουν.[39] Επίσης, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης λευκών πέρασαν σε πολιτικό έλεγχο, ενώ των μαύρων παρέμειναν υπό στρατιωτικό έλεγχο. Μάλιστα, το κόστος για τα στρατόπεδα μαύρων αιχμαλώτων ήταν το μισό σχεδόν σε

---

[28] Monica Wilson and Leonard Thompson, *Oxford History of South Africa*, vol. II, Oxford, Clarendon Press, 1971, σ. 328.
[29] ‘’The concentration camps in South Africa’’,*The British Medical Journal*, Vol. 1, No. 2141 (Jan. 11, 1902), σ. 98-99.
[30] ‘’The concentration camps in South Africa’’, *The British Medical Journal*, Vol. 1, No. 2148 (Mar. 1, 1902), σ. 548-549.
[31]Βλ. Hobhouse Emily, *ό.π.*
[32] Monica Wilson and Leonard Thompson, ό.π. σ. 328-329.
[33] ‘’The concentration camps in South Africa’’, No. 2148, σσ. 548-549.
[34]Marquell Leo, ό.π., σ. 212.
[35] ‘’The Rates Of Mortality In The Concentration Camps In South Africa’’, *The British Medical Journal*, Vol. 2, No. 2132 (Nov. 9, 1901), σ. 1418-1420.
[36]Wessels Andre, ‘’The Anglo-Boer War (1899 – 1902) and its Traumatic Consequences’’, *Breaking Intergenerational Cycles of Repetition*, (2016), σ. 163.
[37] ‘’The Rates Of Mortality In The Concentration Camps In South Africa’’, *ό.π.*, σ. 1419-1420.
[38] T. R. H. Davenport, ό.π., σ. 145-146.
[39] N. E. Davis, *A history of southern Africa*, London, Longman, 1978, σ. 101.

σύγκριση με τα άλλα. Αυτό διότι καλλιεργούσαν οι ίδιοι την τροφή τους και έχτιζαν μόνοι τους τις καλύβες τους.[40] Επίσημα, σε συγκεκριμένες πηγές 13,315 μαύροι πέθαναν στα στρατόπεδα αυτά με αρκετούς πάντως να ανεβάζουν τον αριθμό αυτό κατά αρκετές χιλιάδες.[41] 23,000 τουλάχιστον μαύροι βρήκαν το θάνατο στα στρατόπεδα αυτά βάσει του κάτωθεν άρθρου.[42]

Έπειτα και την πάροδο των 18 μηνών που προαναφέραμε, οι Μπόερς θα συνθηκολογήσουν με τους Βρετανούς μετά από συνεχείς συναντήσεις των δύο πλευρών. Στις 31 Μαΐου 1902 υπογράφεται η τελική συμφωνία, με τους Βρετανούς να πληρώνουν 3,000,000 λίρες για τις καταστροφές που προξένησαν.[43] Η Αγγλική γλώσσα και η Ολλανδική θα αντιμετωπίζονται πλέον ισότιμα. Επίσης, μία κυβέρνηση θα συσταθεί από πλευρά Μπόερς μόλις η χώρα επανερχόταν σε μία καλύτερη φάση μετά το τέλος του πολέμου. Ο Αγγλικός στρατός παράλληλα θα έπρεπε να γυρίσει πίσω στη Βρετανία. Οι γυναίκες και τα παιδιά αποχωρούν από τα στρατόπεδα. Αιχμάλωτοι πολέμου θα έπρεπε να επαναπατριστούν, Μπόερς commandos δηλαδή που είχαν διασκορπιστεί από τους Βρετανούς στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα (αχανής η αυτοκρατορία άλλωστε). Αξίζει επίσης εδώ να σχολιάσουμε ότι κάποιοι Μπόερς εγκατέλειψαν την Νότια Αφρική, καθότι δεν αποδέχτηκαν ποτέ τη συνθήκη αυτή.

[40]Στο ίδιο, σ. 142-145.
[41]T. R. H. Davenport, ό.π., σ. 145-146.
[42]Wessels Andre, ό.π., σ. 163.
[43]Millin J. Selby, *A short history of South Africa,* Allen Unwin, London 1973, σ. 200-201.

1.2.Κατηγορίες των στρατοπέδων συγκέντρωσης

Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης δεν είναι ανακάλυψη ούτε του πρώτου, αλλά ούτε και του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου. Στρατόπεδα συγκέντρωσης υπάρχουν εδώ και πάρα πολλά χρόνια και έχουν χρησιμοποιηθεί από πολλούς κατακτητές ανά περιόδους. Ο τρόπος που αυτά χρησιμοποιήθηκαν είναι συχνά αμφιλεγόμενος και οι εκφάνσεις τους τόσες πολλές που η κατηγοριοποίησή τους είναι μεν εύκολη αλλά πραγματικά ιδιαιτέρως πολυποίκιλη. Θα αναφέρω κάποιες από τις κατηγορίες των στρατοπέδων αυτών που κατά βάση συγκλίνουν σε ένα στοιχείο κάθε φορά. Το στοιχείο αυτό είναι ότι έχουν, κατά βάση, συγκεντρώσει ανθρώπους σε έναν συγκεκριμένο τόπο, από τον οποίο δεν επιτρέπεται σε κανέναν να φύγει και για οποιονδήποτε λόγο.

Σε κάποιες περιπτώσεις λοιπόν, τα στρατόπεδα αυτά χρησιμοποιήθηκαν για να μαζέψουν κόσμο σε ένα σημείο ώστε να μπορούν απλώς να τον ελέγχουν, λόγω κάποιας ανωτέρας βίας, δίχως να είναι η θανάτωση των ανθρώπων αυτών αυτοσκοπός του εγχειρήματος αυτού. Σε άλλα στρατόπεδα η βασική λειτουργία και ρόλος τους ήταν να συγκεντρώσουν ανθρώπους προκειμένου να δουλέψουν σε έργα καταναγκαστικού χαρακτήρα, αδιαφορώντας για την παροχή και των πιο βασικών αγαθών. Τέτοια στρατόπεδα συναντάμε συχνά στη νεότερη ιστορία στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Άλλα στρατόπεδα συγκέντρωσης είναι εκείνα, όπως των δύο μεγάλων πολέμων και είναι στρατόπεδα αιχμαλώτων στρατιωτών. Σε έναν πόλεμο αν μη τι άλλο κάποιες ομάδες του στρατού του αντιπάλου θα υποχωρήσουν και ενδέχεται ακόμη και να αιχμαλωτιστούν. Επειδή το να θανατωθούν οι αιχμάλωτοι είναι έργο σκοτεινό αλλά και έντονα κραυγαλέο και καταδικαστέο από την ανθρωπότητα, τέτοια στρατόπεδα συγκέντρωσης αιχμαλώτων αν μη τι άλλο ήταν χρήσιμα και σχεδόν αυτονόητο να ξεπηδήσουν. Μέσω αυτών των στρατοπέδων και την παγίωση της πρακτικής αυτής στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου θα δημιουργηθούν αυτά των καταναγκαστικών έργων, ως μία επιβολή τιμωρίας στους κατεκτημένους. Τέλος, έχουμε και τα στρατόπεδα εξόντωσης που γνώρισαν την ωρίμανσή τους στα χρόνια της Ναζιστικής Γερμανίας και που οδήγησαν εκατομμύρια κόσμου στο θάνατο.

Η ουσιώδης διαφορά αυτών των στρατοπέδων είναι ότι για πρώτη φορά στην παγκόσμια ιστορία αποπειράθηκε κάποιος λαός να εξολοθρεύσει έναν άλλο λαό μαζικά, δίχως πρωτύτερα να έχει δημιουργηθεί κάποια σημαντική αντιπαλότητα μεταξύ τους ή να

έχουν προβεί ήδη σε κάποιο πόλεμο[44]. Δεν ήταν δηλαδή κάποιοι εχθροί πολεμιστές, αλλά μία φυλετική ομάδα και μάλιστα πετυχημένη μέσα στη Γερμανία, που είδε τα στρατόπεδα του Νταχάου, του Άουσβιτς κ.ά. λόγω της καταγωγής της. Οι Εβραίοι κατείχαν σημαντικό κομμάτι της οικονομικής πίτας της Γερμανίας, αλλά αυτό δεν περίμενε ποτέ κανείς να οδηγήσει από ένα ανεπτυγμένο κράτος της Δύσης σε μία πρωτοφανή γενοκτονία.

Υπήρχαν βέβαια και προηγούμενες περιπτώσεις γενοκτονίας λαών πριν από τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο. Μία τέτοια περίπτωση είναι και αυτή των Αρμένιων και Ελλήνων που σφαγιάστηκαν μαζικά από τους Τούρκους στο πλαίσιο των εσωτερικών τους εκκαθαρίσεων.[45]Σημάδια που πρόδιδαν το επερχόμενο κακό του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου υπήρχαν και πριν την έκρηξη του πολέμου λοιπόν, αλλά κανείς ποτέ δε θα μπορούσε καν να φανταστεί και τη φρίκη στην οποία θα οδηγούνταν εκατομμύρια άνθρωποι μέσα σε τόσο λίγο χρονικό διάστημα.

[44]Mauthausen Death Book; 1939-1940; USA Exhibit 251; United States Exhibits , 1945 - 1946; National Archives Collection of World War II War Crimes Records, Record Group 238; National Archives at College Park, College Park, MD. https://www.docsteach.org/documents/document/1-mauthausen-death-book, February 23, 2022.

[45]Βλ. Kevorkian Raymond, *The Armenian Genocide: A Complete History*, I. B. Tauris, New York 2011.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

2.1. Η περίπτωση των στρατοπέδων συγκέντρωσης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου τα στρατόπεδα συγκέντρωσης που συστάθηκαν αφορούσαν κατά κύριο λόγο αιχμαλώτους, οι οποίοι είτε αιχμαλωτίστηκαν μετά από επιτυχημένη εχθρική ενέργεια, είτε μετά από παράδοση στις δυνάμεις του αντιπάλου[46]. Βασική λειτουργία του στρατοπέδου ήταν να λειτουργεί ως μοχλός πίεσης ο αιχμάλωτος στρατιώτης, καθώς εφόσον ήταν στο έλεος του εχθρού μπορούσε να πάθει οποιοδήποτε κακό. Έχοντας έτσι ένα κράτος, στρατιώτες του εχθρού στις διαταγές του, μπορούσε να έχει σημαντικό ρόλο και πρωταρχικό λόγο σε διαπραγματεύσεις εφόσον ειδικά ο πόλεμος έληγε και υπέρ του. Ακόμη κι αν δεν νικούσε στον απερχόμενο πόλεμο είχε τους αιχμαλώτους ως διαπραγματευτικό χαρτί. Μία εντολή θα αρκούσε ώστε να προκληθεί όλεθρος.

Ένα άλλο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των στρατοπέδων του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, εκτός ότι αφορούσαν κατά κύριο λόγο αιχμαλώτους του πολέμου αυτού ήταν ότι εν αντιθέσει με τα στρατόπεδα των αποικιακών δυνάμεων αυτά εδώ συγκροτούνταν εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά από τα χαρακώματα.[47] Αυτό συνέβαινε διότι η έκταση η ίδια των χαρακωμάτων ήταν τέτοια που κάλυπτε εκατοντάδες ή και χιλιάδες χιλιόμετρα σε μήκος, έτσι να έχεις στρατόπεδα κοντά στις γραμμές του πολέμου ενδέχεται σε μία αντεπίθεση να απελευθερωνόταν και να δινόταν η ευκαιρία στον εχθρό να ανακτήσει δυνάμεις κατά πρώτον και κατά δεύτερον οι δυνάμεις αυτές θα είχαν ενδεχομένως και πολλές πληροφορίες καταγεγραμμένες λόγω της αιχμαλωσίας τους. Άρα το να έχεις αιχμαλώτους στο εσωτερικό των εδαφών σου ήταν μάλλον προτιμότερο, μετριάζοντας έτσι τον κίνδυνο έκθεσης και παραχώρησης πληροφοριών. Ήταν θα λέγαμε φυλακισμένοι υψηλής σημασίας και πρέπει το κράτος που τους έχει κυριεύσει να τους προσέχει ιδιαιτέρως γιατί είναι ένα λάφυρο το οποίο προσδίδει πολλά σημαντικά κτερίσματα σε μία παύση του πολέμου.

[46]Stefan Manz, Panikos Panayi, Matthew Stibbe, *Internment during the First World War A Mass Global Phenomenon*, ebook published, London 2018, σ. 24.
[47]Στο ίδιο, σ. 27.

Πέρα από αυτό όμως υπήρχε και ένας ακόμη λόγος που τα στρατόπεδα αυτά ήταν μακριά από τις γραμμές του πολέμου του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.[48] Πολλά στρατόπεδα απαρτίζονταν από τραυματίες, αλλά και πληθυσμούς οι οποίοι αναγκάστηκαν να μετακινηθούν υπό το βάρος της φλόγας του πολέμου που ήταν έτοιμος να ξεσπάσει. Ολόκληρες γεωγραφικές εκτάσεις με κατοικημένο πληθυσμό παραδόθηκαν στα χαρακώματα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου που πυρετωδώς ενορχηστρώθηκαν για να συντηρήσουν τον πόλεμο. Έναν πόλεμο ο οποίος κανείς δεν πίστευε πως θα κρατούσε πέρα από τα Χριστούγεννα του 1914[49]. Το εντυπωσιακό με τα στρατόπεδα αυτά πάντως ήταν ότι είχε αναπτυχθεί ενός είδους κανονικότητας, καθώς συχνά μεταπηδούσαν οι εκδιωγμένοι πληθυσμοί από το ένα στρατόπεδο στο άλλο. Υπήρχε μάλιστα και εκτεταμένη χρήση της αλληλογραφίας και ακόμη και δέματα μπορούσαν να σταλούν και να παραδοθούν στα κατά τόπους στρατόπεδα. Σε κάποιες περιπτώσεις ακόμη και χρήματα μεταφέρονταν. Ο Ερυθρός Σταυρός αναλάμβανε σε κάποιες περιπτώσεις των στρατοπέδων αυτών, καθώς αυτό δεν συνέβαινε και σε όλα τα στρατόπεδα, τη γραφειοκρατία πίσω από αυτές τις κινήσεις και μετακινήσεις ανθρώπων και αγαθών.[50]Μέχρι το τέλος του πολέμου περί τις 850.000 πολιτών κρατήθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, ενώ και εκατοντάδες χιλιάδες ήταν και οι άνθρωποι που εξαναγκάστηκαν στον δρόμο της προσφυγιάς για την επιβίωσή τους και οι οποίοι απομακρύνθηκαν μέχρι τα πιο απόμερα σημεία και περιοχές του κράτους τους ή ήταν αιχμάλωτοι στις αντίστοιχες περιοχές του εχθρού[51].

Ένα εντυπωσιακό στοιχείο που παρατηρώ μέσα από τη μελέτη μου είναι ότι αυτή η προσέγγιση για τη δημιουργία στρατοπέδων ακόμη και από εχθρικές δυνάμεις για τη φύλαξη και του απλού πληθυσμού του αντιπάλου δημιούργησε μία νόρμα στις κυβερνήσεις του ότι δεν είναι και ό,τι χειρότερο να παραδοθεί και μία ολόκληρη περιοχή και να οδηγηθεί στα στρατόπεδα συγκέντρωσης εν μέσω μίας κρίσης ή ενός πολέμου, μέχρι να ελευθερωθούν ξανά και να επιστρέψουν στην πατρίδα τους, χωρίς να έχουν πάθει κάποιο ιδιαίτερο κακό. Αργότερα όμως τον 20ο αιώνα θα μάθει η ανθρωπότητα ότι αυτή η ελαφρά αντίληψη περί αναπτύξεως στρατοπέδων συγκέντρωσης θα είχε ολέθρια αποτελέσματα[52].

[48]Στο ίδιο, σ. 61-83.
[49]Stefan Manz, Panikos Panayi, Matthew Stibbe, ό.π., σ. 29.
[50] H.M.S.O., *Reports by the Joint War Committee and the Joint War Finance Committee of the British Red Cross Society and the Order of St. John of Jerusalem in England on voluntary aid rendered to the sick and wounded at home and abroad and to British prisoners of war, 1914–1919: with appendices.*, London 1921, σ. 15.
[51]Στο ίδιο, σ. 17.
[52]Stefan Manz, Panikos Panayi, Matthew Stibbe, ό.π., σ. 48.

Επίσης, ενώ τα στρατόπεδα συγκέντρωσης αρχικά αφορούσαν κατά κύριο λόγο πληθυσμούς του εχθρού μίας χώρας, μετά τη λήξη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου τα στρατόπεδα αυτά αλλά και νέα που ιδρύθηκαν γέμισαν με ανθρώπους του ίδιου κράτους με αυτό που υπηρετούσαν. Τα Σοβιετικά γκουλάγκ και τα στρατόπεδα καταναγκαστικών έργων των Γερμανών χρησιμοποίησαν πολλές και χειρότερες μεθόδους στους υπηκόους τους από ότι χρησιμοποίησαν σχεδόν για τους εχθρούς τους. Ήταν οι λεγόμενες εκκαθαρίσεις που έλαβαν χώρα ιδίως στην Σοβιετική Ένωση[53].

Ακόμη, στρατόπεδα συγκέντρωσης είχαν συγκροτηθεί με τον χαρακτήρα της άρνησης να ταξιδέψουν πολίτες σε χώρα εχθρό του εξωτερικού, καθώς υπήρχε η πιθανότητα να ταξιδεύουν εκεί άνθρωποι της ίδιας φυλής για να πολεμήσουν υπέρ της χώρας τούτης και κατά της χώρας από την οποία φεύγουν. Η Μεγάλη Βρετανία προχώρησε στην ίδρυση τέτοιων στρατοπέδων για να μην επιτρέψει σε Γερμανούς να επιστρέψουν στη Γερμανία και να ενταχθούν στις δυνάμεις του άξονα μαχόμενοι αργότερα την ίδια τη Μ. Βρετανία και τους συμμάχους αυτής[54]. Έτσι, μέχρι το 1915 περίπου υπήρχαν μάλιστα και αντιδράσεις για την απόφαση αυτή, κατά του Ρέτζιναλντ Μακέννα που είχε επιμεληθεί της αποφάσεως αυτής, μέχρι που βυθίστηκε το Λουσιτανία (αγγλικό πλοίο) από ένα Γερμανικό υποβρύχιο, θανατώνοντας κατά αυτόν τον τρόπο περί τους χίλιους Βρετανούς. Αμέσως η κοινή γνώμη άλλαξε κατεύθυνση και ο πρωθυπουργός της Αγγλίας, Χέρμπερτ Άσκουιθ θα εκδικηθεί την πράξη αυτή συγκεντρώνοντας χιλιάδες επί χιλιάδων Γερμανούς και Αυστρό-Ούγγρους οι οποίοι βρίσκονταν σε Αγγλικό έδαφος και θεωρήθηκαν πλέον πιθανοί εχθροί του κράτους.[55]

Τα περισσότερα, αν όχι όλα τα στρατόπεδα, είχαν κατά κανόνα συρματόπλεγμα στον περίγυρό τους, σε συνδυασμό με ξύλινα δοκάρια κατά μήκος του πλέγματος για να προσφέρουν στήριξη, κάνοντας μία πιθανή έξοδο από αυτήν ιδιαίτερα επικίνδυνη, αν όχι ανέφικτη.[56] Γενικά, ακόμη και στα πιο καλοφτιαγμένα στρατόπεδα οι συνθήκες που αντιμετώπιζαν οι άνθρωποι ήταν σίγουρα εφιαλτικές. Για να ξεπεράσει κανείς ακόμη και το απόλυτο κενό της απραξίας μέσα στη μέρα, οδήγησε πολλούς να φτιάξουν με πρόχειρο τρόπο αντίγραφα της δουλειάς τους, με την οποία απασχολούνταν εκτός των στρατοπέδων. Σε στρατόπεδα δηλαδή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου κάποιοι άνθρωποι συνέχισαν το επάγγελμά τους υπό μία έννοια, ως τσαγκάρηδες ή κομμωτές σε μια απέλπιδα προσπάθεια να κρατήσουν τα λογικά τους και να μείνουν μακριά από την

[53]Stefan Manz, Panikos Panayi, Matthew Stibbe, ό.π., σ. 62.
[54]Στο ίδιο, σ. 64.
[55]Στο ίδιο, σ. 34.
[56]Βλ. Παράρτημα Εικόνων, Εικόνα 4.

ψυχολογική κατάπτωση της καθημερινότητας ενός στρατοπέδου[57]. Η εκπαίδευση ήταν ένα ακόμη μέσο στον αγώνα αυτό με πολλά πρόχειρα «σχολεία» να στήνονται για να συνεχίζεται κάπως άτυπα η εκπαίδευση των παιδιών του στρατοπέδου ή ακόμη και των ενηλίκων. Όλα αυτά στην απέλπιδα προσπάθεια να κρατηθούν οι άνθρωποι απασχολημένοι, δίνοντας κουράγιο κι ελπίδα στους εαυτούς τους. Σε ορισμένα στρατόπεδα εκδίδανε και εφημερίδες, αλλά φυσικά εξαιρετικά λογοκριμένες. Όλες αυτές οι δραστηριότητες έλαβαν χώρα για να αποφευχθεί η διάσπαση της ψυχολογίας των ανθρώπων αυτών.

Όλα αυτά όμως δε σημαίνει ότι λάμβαναν χώρα σε όλα τα στρατόπεδα. Αφορούσαν κυρίως τα στρατόπεδα που στέγαζαν μέσα απλό πληθυσμό και όχι στρατιώτες και ήταν στρατόπεδα που ήταν απομακρυσμένα από τα αστικά κέντρα και τις γραμμές του πολέμου όπως προανέφερα. Εκεί η ζωή ήταν δύσκολη, ενοχλητική και έφτανε τους ανθρώπους στα όριά τους, αλλά διατηρούσαν παρόλο αυτά ένα κάποιο βασικό επίπεδο διαβίωσης.

Επίσης, να αναφέρω κάπου εδώ ότι επειδή τους δινόταν μία κάποια ελευθερία κινήσεων δε σημαίνει ότι οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονταν σε ένα θέρετρο αναψυχής κάπου μακριά και ότι δεν τους απασχολούσε τίποτα άλλο. Δεν είναι λίγοι εκείνοι που δεν άντεξαν να είναι εσώκλειστοι σε ένα περιορισμένο γεωγραφικό σημείο συνεχώς δίχως καμία διαφυγή. Πολλοί αυτοκτόνησαν και άλλοι έχασαν τη ζωή τους σε μία απόπειρα διαφυγής κι εξόδου από το στρατόπεδο συγκέντρωσης στο οποίο βρίσκονταν.

Τα στρατόπεδα των αιχμαλώτων του πολέμου ήταν περισσότερο σκληρά και δεν παρείχαν τίποτα άλλο πέρα από την αιχμαλωσία και μία υποτυπώδη διατροφή. Τα τσιγάρα και άλλα αγαθά εξαιρετικής σπανιότητας λόγω του πολέμου, όπως και η σοκολάτα, γίνονταν πεδίο μεγάλου ανταγωνισμού μέσα σε ένα στρατόπεδο και συχνά υπήρχαν αντιπαραθέσεις μεταξύ των στρατιωτών μόνο και μόνο για αυτά. Μοιάζει με άλλα λόγια σαν να χάνει κανείς τη γη κάτω από τα πόδια του βρισκόμενος σε ένα τέτοιο περιβάλλον και καλείται να βρει τρόπους να ανταπεξέλθει στις νέες συνθήκες αυτές, δίχως να χάσει τον εαυτό του αλλά και τα λογικά του. Η πίεση στα στρατόπεδα αυτά είναι μεγαλύτερη και η θανάτωση πολύ πιο εύκολη σε περίπτωση που κάποιος δεν ακολουθεί τις γραμμές του στρατοπέδου και του διοικητή αυτού.

[57]StefanManz, PanikosPanayi, MatthewStibbe, ό.π., σ. 82.

2.2. Η άνοδος του Αδόλφου Χίτλερ

Η άνοδος του Χίτλερ στην καγκελαρία της Γερμανίας το 1933 θα σημάνει, για τον ιστορικό του σήμερα, την αρχή του τέλους της πορείας προς τα φρικαλέα γεγονότα του Β΄ παγκοσμίου πολέμου και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης που άκμασαν και λειτούργησαν στα μαύρα χρόνια της Γερμανικής κατοχής στην Ευρώπη. Η ημερομηνία σταθμός, 1η Σεπτεμβρίου 1939 θα σημάνει την έναρξη του Β΄ παγκοσμίου πολέμου με την είσοδο των Γερμανικών στρατευμάτων στην Πολωνία.[58]

Ο κατακερματισμός της Ευρώπης στον απόηχο των συνθηκών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η βαθύτατη δυσαρέσκεια της Γερμανίας λόγω της ήττας του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου από την Αντάντ, το παγκόσμιο κραχ του 1929, ο άνεργος πληθυσμός που εξαθλιωνόταν μέρα με τη μέρα όλο και περισσότερο και γενικότερα η βαθύτατη οινομικο-πολιτική κρίση που βίωνε και η Ευρώπη ολόκληρη, αποτελούν μερικούς από τους βασικούς λόγους γύρω από τους οποίους το ξέσπασμα του Β΄ παγκοσμίου δεν μπόρεσε να αποφευχθεί. Όπως μας πληροφορεί ο Άντονι Μπίβορ, «*...τον Σεπτέμβριο του 1930 το ποσοστό σε ψήφους του Ε.Σ.Κ (Εθνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα) ανέβηκε στο 18,3% από το 2,5%...*».[59]Οι δεξιοί-συντηρητικοί φάνηκε ότι υποτίμησαν σε τεράστιο βαθμό τον Χίτλερ ως προσωπικότητα και την πυγμή που εξέπεμπε ως πολιτική φιγούρα. Μάλιστα, θεώρησαν πως μπορούν να τον ελέγξουν και να τον έχουν ως μαριονέτα για τον ασύστολο λαϊκισμό που εκείνοι επιθυμούσαν να προωθήσουν, σε μια προσπάθεια να προασπιστεί το ιδεώδες τους για μία νέα Γερμανική Αυτοκρατορία.

Όμως, όπως φάνηκε στην πορεία, ο Χίτλερ είχε πλήρη επίγνωση των πολιτικών πραγμάτων και αποδείχθηκε μεγάλη φυσιογνωμία της τέχνης του λαϊκισμού. Όχι προς το συμφέρον της δεξιάς των συντηρητικών, αλλά προς όφελός του. Στον απόηχο των εκλογικών αποτελεσμάτων κατάφερε ουσιαστικά εν μία νυκτί και ανέλαβε την καγκελαρία τον Γενάρη του 1933, εξουδετερώνοντας παράλληλα οποιαδήποτε αντίδραση από τον αντιπολιτευτικό άξονα.[60]Πέραν τούτου, ο Χίτλερ επιδίωξε και κατόρθωσε να ξεγελάσει ένα μεγάλο κομμάτι του Γερμανικού πληθυσμού, πείθοντάς το ότι ο Γερμανικός λαός ήταν μία ανώτερη φυλή συγκριτικά με άλλους λαούς και ήταν χρέος των Γερμανών να πατάξουν τους λαούς αυτούς, καθώς δεν ανήκαν στην Άρια φυλή που εκπροσώπευε το

[58]LindemannS. Albert, *Ιστορία της Νεότερης Ευρώπης. Από το 1815 μέχρι σήμερα,* Κριτική, Αθήνα 2014, σ. 96.
[59]BeevorAntony, 2012, *Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος*, Γκοβόστης, Αθήνα 2018, σ. 19-20.
[60]Στο ίδιο, σ. 22.

Γερμανικό Ράιχ. Αυτοί οι λαοί μετουσιώθηκαν αίφνης σε μία απειλή για το Τρίτο Ράιχ, οι οποίοι έπρεπε να αντιμετωπιστούν ή ακόμη και να εξοντωθούν. Όλες οι ελευθερίες των πολιτών σταδιακά καταργήθηκαν και ο καθένας χωριστά όφειλε να υποκλιθεί στη νέα τάξη πραγμάτων. Μία νέα τάξη, η οποία δεν ανεχόταν και δεν επέτρεπε τίποτα σε οποιονδήποτε επιχειρούσε να ασκήσει κριτική στο κυβερνών κόμμα.

Ο τρόπος με τον οποίο ο Χίτλερ ελίχθηκε στα ανώτερα στρώματα της πολιτικής της Γερμανίας οφειλόταν κατά κύριο λόγο στη δεινή του ρητορική και στα κοινωνικά και παγκόσμια αίτια που ανέφερα παραπάνω. Κατάφερε να πείσει τον Γερμανικό λαό και ιδίως τη νεολαία ότι μία νέα εποχή ερχόταν για τους ίδιους και το κράτος τους μέσα στον κυκεώνα των παγκόσμιων γεγονότων. Ο ίδιος υποσχέθηκε να τους καθοδηγήσει και να τους απαλλάξει από κάθε έννοια ντροπής παλαιοτέρων συνθηκών, όπως εκείνες στις Βερσαλλίες στον απόηχο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Το ρατσιστικό παραλήρημα και το απολυταρχικό ιδεολογικό του αφήγημα δεν ήταν κρυφό. Στο σύγγραμμά του *Mein Kampf* περιέγραψε με κάθε λεπτομέρεια την ιδεολογία του και τις απόψεις του, τις οποίες ήθελε να περάσει στον Γερμανικό λαό.[61]

Με τη φίμωση και του Γερμανικού τύπου, γοργά και σταθερά το Ναζιστικό κόμμα του Χίτλερ μετατράπηκε σε ένα τεράστιο αστυνομικό μέγαρο, με υπάλληλους όχι απλούς αστυνομικούς, αλλά δήμιους οποιουδήποτε πολίτη που έφερνε ή θα μπορούσε να φέρει έναν αντίθετο λόγο απέναντι στο κράτος. Κάθε συνδικαλιστική οργάνωση διαλύθηκε, ενώ παράλληλα υποχρέωσε κάθε κόμμα της αντιπολίτευσης να συμπλεύσει άμεσα με το δικό του. Η καθοδήγηση της σκέψης έγινε ο νούμερο ένας στόχος του Χίτλερ. Για αυτό το λόγο μετά την λογοκρισία του τύπου σειρά είχε και η λογοτεχνία. Ατελείωτα βιβλία παραδόθηκαν στις φλόγες και εκατοντάδες λαμπρές φιγούρες του Γερμανικού έθνους φιμώθηκαν και τα έργα τους κάηκαν, διότι πολύ απλά εξέφραζαν μία άλλη γνώμη. Thomas Man, Berlocht Brecht, Carl Marx, Ernest Hemingway, Hellen Keller είναι μερικοί από αυτούς που λογοκρίθηκαν.

Ό Χίτλερ όμως δεν σταματά εκεί και έτσι όταν ο Paul von Hindenburg αποβιώνει (πρόεδρος του Γερμανικού κράτους), τότε ο Χίτλερ τρέχει και υφαρπάζει κάθε προεδρική εξουσία που απόρρεε στα χέρια του Hindenburg. Σε αυτό τον βοήθησε και ο Γερμανικός στρατός. Με κάθε εξουσία πλέον συγκεντρωμένη, ο Χίτλερ περνά στην επόμενη φάση του σχεδίου του που αφορά τη δημιουργία μίας Γερμανίας που θα έχει υπό τον έλεγχό της ολόκληρη την κεντρική Ευρώπη και όχι μόνο. Τα σύνορα του νέου Γερμανικού κράτους, όπως το ονειρευόταν ο ίδιος, εκτείνονταν από τη Ρωσία μέχρι τη Γαλλία. Αυτό

[61]Hitler Adolf, *Mein Kampf*, Προεστίδης Λεωνίδας (μτφρ.), Κάκτος, Αθήνα 2006, σ. 224.

εξυπηρετούσε και μία βασική γεωπολιτική ανάγκη που είχε η Γερμανία, το λεγόμενο *Lebensraum*. Αυτό σημαίνει κυριολεκτικά δωμάτιο ζωής και σε ολοκληρωμένη μετάφραση σημαίνει χώρος ζωτικής σημασίας.

Αυτόν τον χώρο τον είχε ανάγκη η Γερμανία για να μεγαλώσει τον πληθυσμό της και να μετατρέψει την Ευρώπη σε μία αχανή χώρα αρίων. Οι εμμονές του ίδιου του Χίτλερ του προσέδωσαν και ένα σημαντικό αρνητικό στοιχείο, την ανυπομονησία. Διαρκώς φοβόταν πως του τελείωνε ο χρόνος και λάμβανε συνεχώς σημαντικές αποφάσεις. Λογικό ήταν κάποιες από αυτές να είχαν κυριευθεί από τις εμμονές του αυτές. Είχε μία συνεχή βιασύνη για την ολοκλήρωση των έργων του προτού φύγει από τη ζωή. Πίστευε ότι μόνο εκείνος είχε τις δυνάμεις να ενσαρκώσει το Τρίτο Ράιχ και να στεγάσει όλους τους Γερμανικούς πληθυσμούς υπό τις σημαίες ενός μεγάλου Γερμανικού κράτους. Για αυτό και χρειαζόταν των ζωτικό αυτό χώρο που προανέφερα. Το που θα έβρισκε τόσους πολλούς ανθρώπους για να εποικήσει μία ολόκληρη ήπειρο ήταν έξω από τα απατηλά του σχέδια βέβαια.

Απατηλά ή όχι πάντως, ο Χίτλερ ενώ δήλωνε σε κάθε ευκαιρία ότι δεν επιθυμούσε κάποια πολεμική αναμέτρηση, ωστόσο όλο του το είναι και το ρητορικό του αφήγημα τον εξωθούσε στον γενικευμένο πόλεμο. Οι αντίπαλοί του μάλιστα (Αγγλία και Γαλλία), έδειχναν ότι δεν είχαν την διάθεση να τον κοντράρουν κιόλας και να οδηγήσουν με τις πράξεις τους σε έναν νέο Ευρωπαϊκό πόλεμο[62]. Μόνο ο Winston Churchill πίστευε και γνώριζε πως ο Χίτλερ ετοιμαζόταν για πόλεμο και κατ' επέκταση καμία συνθήκη ή έγγραφο ειρήνης δεν θα τον απέτρεπε από τη χρήση βίας για την επίτευξη των στόχων του. Δεν ήταν λίγοι εκείνοι που τον αποκάλεσαν φιλοπόλεμο.[63]Κλασικό και χαρακτηριστικό παράδειγμα στην ιστορία είναι οChamberlain, ο οποίος ερχόμενος πίσω στη Βρετανία μετά από συνάντηση με τον Χίτλερ(κέρδισε ο Χίτλερ την Τσεχοσλοβακία), νόμιζε ότι είχε αποτρέψει έναν πόλεμο, ενώ απλώς είχε δώσει παραπάνω όπλα στη φαρέτρα του τελευταίου και τη δυνατότητα για καλύτερη πολεμική προετοιμασία ενόψει της Πολωνικής Εκστρατείας το Φθινόπωρο του 1939[64].

Όταν υπεγράφη και το Γερμανό-Σοβιετικό σύμφωνο περί μη επιθέσεως θεωρώ πως αποκαλύφθηκε η πραγματική πρόθεση του Χίτλερ και στον πλέον δύσπιστο και μη φιλοπόλεμο άνθρωπο της Ευρώπης[65]. Με αυτό προσυπογραφόταν η σύμπραξη της Γερμανίας και Σοβιετικής Ένωσης, οι οποίες θα μοιράζονταν τα Πολωνικά εδάφη και την ευρύτερη ανατολική Ευρώπη, καθορίζοντας επακριβώς τις σφαίρες επιρροής τους. Με

[62]Lindemann S. Albert, ό.π., σ. 84.
[63]Beevor Antony, ό.π., σ. 24-27.
[64]Lindemann S. Albert, ό.π., σ. 96-97.
[65]Στο ίδιο, σ. 91.

άλλα λόγια, η Χιτλερική Γερμανία πέτυχε με αυτόν τον τρόπο να αποσοβήσει τον οποιοδήποτε κίνδυνο από τα Ανατολικά της σύνορα ενόψει της εκστρατείας της στην Ανατολική και Δυτική Ευρώπη. Πριν όμως από όλα αυτά ο Χίτλερ θα μιλήσει σε ολόκληρο τον Γερμανικό λαό και θα πει ανοικτά πλέον ότι ολόκληρος ο Εβραϊκός πληθυσμός και η φυλή αυτού πρέπει να αφανιστούν από προσώπου γης και ότι εκείνη φταίει για όλα τα δεινά της Γερμανίας.[66]

Όπως έχει γίνει πασιφανές, στο νέο κρατικό μόρφωμα της Γερμανίας δε θα δινόταν σπιθαμή γης για πολίτες Εβραϊκής καταγωγής. Η τελική λύση με την οποία θα δινόταν τέλος στους Εβραίους ήταν ακόμη σε πρώιμο στάδιο, αλλά η κεντρική αρχή του Ναζιστικού κόμματος είχε δώσει εντολή μέσω των ταγμάτων της να μπορούν να παρενοχλήσουν και να ευτελίσουν τους Εβραίους μέχρι να τους εξωθήσουν εκτός Γερμανίας. Στα πρώτα σχέδια άλλωστε των Ναζί ήταν η απομάκρυνση των Εβραίων από τη χώρα και εν γένει από την Ευρωπαϊκή ήπειρο. Αφού καταλήφθηκε η Δυτική Πολωνία από τους Ναζί θα ξεκινούσε η συστηματική εξόντωση των Εβραϊκών πληθυσμών με τρόπους που μέχρι και σήμερα φαντάζουν άκρως αποκρουστικοί και παντελώς βάρβαροι και σε τέτοιο βαθμό που μοιάζουν εντελώς από άλλον κόσμο. Εν μέσω ρατσιστικού παραληρήματος θα ωθήσει στο θάνατο περισσότερους από έξι εκατομμύρια ανθρώπους μίας κοινής καταγωγής με εντελώς φρικαλέο και τραγικό τρόπο. Έτσι, ως αποτέλεσμα των επιδιώξεων αυτών το κράτος που προσπάθησε να ανοικοδομήσει και να αναπτύξει ο Χίτλερ κατέρρευσε, σηκώνοντας ταυτόχρονα το ιστορικό βάρος αριθμού γενοκτονιών εις βάρος διάφορων φυλών, ενός δεύτερου παγκόσμιου πολέμου και μάλιστα συναπτά χαμένου.[67]

[66]BeevorAntony, ό.π., σ, σ.27-28.
[67]Στο ίδιο, σ. 35-37.

2.3. Από τη Δαρβινική θεωρία στην τελική λύση

Η απόφαση για την τελική λύση δεν έχει ένα συγκεκριμένο σημείο αναφοράς μέσα στο χρόνο. Το Ναζιστικό καθεστώς όμως θα προετοιμάσει τις καταστάσεις με την άνοδο του Αδόλφου Χίτλερ στην εξουσία μετά τη νύχτα των μεγάλων μαχαιριών το έτος 1933. Για την ψυχική κατάσταση του Χίτλερ μας ενημερώνει και ο Άντονι Μπίβορ, καθώς μας μεταφέρει στοιχεία για μία εντελώς μιασμένη προσωπικότητα με εξίσου μιάζουσα λογική, αναφορικά πάντοτε με την Εβραϊκή κοινότητα.[68] Όπως ο ίδιος δήλωνε οι άνθρωποι της κοινότητας αυτής ήλεγχαν σημαντικό μέρος του πλούτου της Γερμανίας και για αυτό το λόγο έπρεπε να απομακρυνθούν άμεσα από το οικονομικό τιμόνι της χώρας. Για εκείνον λοιπόν πάντοτε θα ήταν υπαίτιοι και ένοχοι κάθε κακού στη Γερμανία και για αυτό έπρεπε να τιμωρηθούν παραδειγματικά. Ο ίδιος ο Goebbels γράφει στο ημερολόγιό του: «*ο Φύρερ είναι αποφασισμένος να προβεί σε γενική ξεκαθάριση*».[69]

Την εφαρμογή της τελικής λύσης δηλαδή δεν την αφομοίωσαν εξαρχής όλοι οι Ναζιστές Γερμανοί όλων των επιτελείων και ούτε ήταν στα πρωταρχικά πλάνα τους. Πολύ απλά διότι μία γενοκτονία θεωρούντο λίγο ή πολύ μη εφικτή και μη πραγματοποιήσιμη. Οι μετοικήσεις και μετεγκαταστάσεις των Εβραίων σε άλλα σημεία του πλανήτη, όπως την Παλαιστίνη και τη Μαδαγασκάρη θεωρούνταν ως πιο ορθές λύσεις. Όχι όμως και εύκολες, καθώς μιλάμε για την μετατόπιση εκατομμυρίων. Ο Χάινριχ Ράινχαρντ λοιπόν θεωρεί πως το ζήτημα των Εβραίων δεν θα έβρισκε λύση με τη μετακίνηση του πληθυσμού αυτού, αλλά με άλλον τρόπο. Πιο εύκολο ήταν να διατηρήσουν τους πληθυσμούς αυτούς στη Γερμανία και να εξαναγκάσουν να έρθουν και άλλοι πληθυσμοί από άλλες χώρες, καθώς θα προχωρούσε το πολεμικό τους αφήγημα και στην ίδια τη Γερμανία να διασκορπίζονταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης προκειμένου να γνωρίσουν εκεί το πραγματικό πρόσωπο των Ναζί. Μέσα στη Γερμανία πάντως δεν ήταν μόνο οι Εβραίοι το μοναδικό πρόβλημα της Γερμανικής πολεμικής ηγεσίας, αλλά ήταν και άνθρωποι νοητικά ανεπαρκείς, ομοφυλόφιλοι, αντιφρονούντες του καθεστώτος κ.ά.

Όλοι αυτοί κάπως έπρεπε να απομακρυνθούν καθώς «μίαζαν» την Άρια φυλή και τους εκπροσώπους αυτής. Κάπου εδώ και προτού προχωρήσουμε με λεπτομέρεια στους τρόπους που μετακινήθηκαν και θανατώθηκαν αυτοί οι άνθρωποι θεωρώ πρέπει να

[68]BeevorAntony, ό.π., σ. 44.
[69]Lochner L.P., *The Goebbels Diaries 1942-1943* -, Doubleday & Co., USA 1948, σ. 205.

εισαχθούμε και στο αφήγημα των Γερμανών, το οποίο άλλωστε προκάλεσε αυτή την πρωτοφανή για τα παγκόσμια δεδομένα συστηματική εξόντωση ολόκληρων φυλετικών ομάδων και όχι μόνον. Το αφήγημα αυτό δεν ήταν άλλο από αυτό της επικράτησης του ισχυρότερου, το αφήγημα της Άριας φυλής.

Το αφήγημα αυτό παραδόξως βρίσκει την αρχή κι έμπνευσή του στο Κάρολο Δαρβίνο και τη θεωρία του περί εξέλιξης των ειδών. Για να αποφευχθεί η σύγχυση, ο Κάρολος Δαρβίνος ήταν ο ίδιος, όπως και οι πρόγονοί του, ως επί το πλείστων, κατά της σκλαβιάς και του ρατσισμού. Άθελά του απλά, παρερμηνεύθηκαν τα λόγια και το έργο του από πολλούς συγχρόνους του και μεταγενέστερούς του. Πιο συγκεκριμένα, ο Γερμανός επιστήμονας Eugen Fischer μαζί με άλλους επιστήμονες του μεσοπολέμου, διέδωσαν την πεποίθηση ότι οι Βόρειοι Σκανδιναβοί και Γερμανοί, γνωστοί και ως Άριοι, ανήκαν σε ένα βιολογικά πιο εξελιγμένο είδος ανθρώπου και ότι ο ίδιος αγώνας για επιβίωση που συναντάμε στη φύση ισχύει και για τα έθνη της γης.[70] Το τρίτο ράιχ συμπέρανε ότι η καθαρότητα της Άριας φυλής μολύνονταν από φυλές κατώτερες της Άριας φυλής. Ο ίδιος ο Χίτλερ στο βιβλίο του *Mein Kampf* γράφει: «*…Το κράτος έχει την ευθύνη να απομονώσει από τον κύκλο αναπαραγωγής άτομα που είναι γενετικά ελαττωματικά και να προχωρήσει αυτό το έργο αδίστακτα. Μέχρι τέλους…*».[71] Η επιβίωση του ισχυρότερου που αναφέρω έγινε επίσημη πολιτική του κράτους και κομμάτι της Γερμανικής κουλτούρας. Το 1935 τα SS ιδρύουν το πρόγραμμα *Lebensborn*.

Το πρόγραμμα αυτό είχε ως στόχο την προώθηση των γεννήσεων παιδιών ανάμεσα σε Γερμανούς, Άριους, πολίτες και στρατιώτες με Σκανδιναβές για να φέρουν στον κόσμο Άρια μικρά παιδιά στα οποία θα άξιζε πλέον ο κόσμος στον οποίο θα έφτιαχνε ο Χίτλερ και το τρίτο Ράιχ. Το 1937 μάλιστα, η Gestapo άρχισε να στειρώνει με τη βία αυτούς που έκρινε ένοχους ότι παραβιάζουν τη φυλετική καθαρότητα των Γερμανών. Δύο χρόνια μετά ξεκίνησαν οι πρώτες εκτελέσεις διανοητικά καθυστερημένων ατόμων και στις 20 Ιανουαρίου του 1942 σε μία απομονωμένη βίλα έξω από το Βερολίνο μία χούφτα αξιωματικών σχεδίασε και υπέγραψε την τελική λύση.[72] Η Τελική λύση λοιπόν, ήταν ένα σχέδιο που εκπονήθηκε με στόχο να απομακρυνθούν με κάθε μέσο και τρόπο όλοι οι ανεπιθύμητοι πολίτες από το Γερμανικό κράτος. Μέσα σε λίγα χρόνια εκατομμύρια Εβραίοι, Πολωνοί, Σλάβοι, ομοφυλόφιλοι, τσιγγάνοι, κομμουνιστές, ανάπηροι, αλλά και υγιέστατοι Γερμανοί αντιφρονούντες πολίτες και εχθροί φυσικά του καθεστώτος,

[70]Βλ. Fangerau, H., Müller, I. *Das Standardwerk der Rassenhygiene von Erwin Baur, Eugen Fischer und Fritz Lenz im Urteil der Psychiatrie und Neurologie 1921–1940,* Universität Göttingen, Deutschland 2002.
[71] Hitler Adolf, ό.π., σ. 194.
[72]Βόγλης, Πολυμέρης, *Η Ελληνική κοινωνία στην κατοχή 1941-1944,* Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010, σ. 99.

οδηγήθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης κι εν συνεχεία εκτελέστηκαν. Η επιβίωση του ισχυρότερου είχε μετατραπεί και επίσημα σε στυγνή δολοφονία του ασθενέστερου.

Η σύλληψη της ιδέας προήλθε μάλιστα από την παρανόηση των παρατηρήσεων του Δαρβίνου.[73] Ότι δηλαδή ένα είδος είχε τη δυνατότητα της φυσικής του επιλογής. Σύμφωνα με αυτή κάθε ζώο γεννιέται με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Αν τα χαρακτηριστικά αυτά βοηθούν τον ζώντα οργανισμό αυτό να επιβιώσει αρκετά ώστε να προλάβει να κάνει απογόνους, τότε αυτοί οι απόγονοι αυτόματα κληρονομούν το εν λόγω χαρακτηριστικό. Αν όχι, τότε το ζώο είναι συγκριτικά πιο αδύναμο σε σχέση με το άλλο που έχει αναπτύξει ένα καλύτερο χαρακτηριστικό που το βοηθάει να διαβιώνει καλύτερα στη φύση. Έτσι, σταδιακά, μία αγέλη ένα κοπάδι στο διάβα των ετών διαμέσου της φυσικής επιλογής τείνει να ευκολύνει τη διάδοση των νέων θετικών χαρακτηριστικών από τα μέλη που την απαρτίζει, μέχρι που η αγέλη ή το κοπάδι αυτό απαρτίζεται πλέον ή τείνει να απαρτίζεται από τα πιο ικανά άτομα. Αυτή είναι και η επιβίωση του ισχυρότερου όπως την πρότεινε ο ίδιος ο Κάρολος Δαρβίνος. Ο Francis Galton επηρεασμένος από το αφήγημα του Δαρβίνου θα προτείνει αργότερα την επιστήμη της ευγονικής.[74]

Μας λέει λοιπόν ότι από τη στιγμή που η φυσική επιλογή βελτιώνει κι εξελίσσει τα ζώα στη φύση τότε μπορούμε και οι άνθρωποι να εξελίξουμε το ανθρώπινο είδος. Χαρακτηριστικά όπως η μνήμη, το μουσικό ταλέντο, ακόμη και η εγκληματική συμπεριφορά είναι για τον Galton καθαρά κληρονομικά και άρα θα πρέπει να ενθαρρύνουμε τους δυνατούς και έξυπνους πολίτες μας να τεκνοποιούν και αντιστοίχως να αποθαρρύνουμε ή και να εμποδίζουμε τους κοινωνικά κατώτερους από το να τεκνοποιούν.[75] Για πολλές δεκαετίες η θεωρία της ευγονικής κέρδιζε έδαφος. Δεν ήταν λίγες οι κυβερνήσεις που πείστηκαν ότι η φιλανθρωπία ή ακόμη και η ιατρική απλά βοηθούν τους αδύναμους να αναπαράγονται, εμποδίζοντας την επιβίωση του ισχυρότερου. Και στην Ελλάδα υπήρχαν υποστηρικτές, όπως ο διευθυντής του ανθρωπολογικού μουσείου Ιωάννης Κούμαρης.[76]

Σε όλο τον κόσμο με άλλα λόγια, άνθρωποι του πνεύματος, της επιστήμης και των γραμμάτων διαστρέβλωσαν όλα όσα ο Δαρβίνος έφερε στον κόσμο για να δικαιολογηθούν αποφάσεις σκοτεινού περιεχομένου. Στην Αγγλία το σχέδιο της ευγονικής καταψηφίστηκε, στις Η.Π.Α και στη Γερμανία ωστόσο όχι. Στην Αμερική, το εθνικό αρχείο ευγονικής φακέλωνε συστηματικά μετανάστες, εγκληματίες, άτομα με νοητική

[73] Dennett C. Daniel, *ό.π.,* σ. 143.
[74] Gillham Nicholas, A *life of sir Francis Galton: from African exploration to the birth of eugenics*, Oxford University Press, Oxford 2001, σ. 19.
[75]Στο ίδιο, σ. 46.
[76]Κούμαρης, Ιωάννης, *«Η Ελληνική φυλή Εκτός Ελλάδος»*, Πρακτικά Συνεδρίου της Ελληνικής Ανθρωπολογικής Εταιρείας, 1940, σ. 7.

καθυστέρηση και άλλες «ανεπιθύμητες» ομάδες. Μέσα σε λίγα χρόνια και παρά τις εγχώριες αντιδράσεις, οι πρώτες στειρώσεις ανθρώπων ήταν πλέον γεγονός. Στις Η.Π.Α. συγκεκριμένα, από το 1907 μέχρι και το 1970(!) οδηγήθηκαν στο θάνατο ή τη στείρωση περισσότεροι από 60.000 ανθρώπων με φανερή διανοητική λειτουργία ή κάποια άλλη αναπηρία.[77]

Πίσω στη Γερμανία τώρα, από τον Μάρτη του 1941, τα Πολωνικά Γκέτο πλημμύριζαν από κόσμο και η ιδέα για τη λύση του προβλήματος ήταν η στείρωση που προανέφερα.[78]Το να επιτευχθεί όμως η στείρωση τόσων πολλών ανθρώπων, ακόμη κι αν είναι συγκεντρωμένοι όλοι κάπου, ήταν σχεδόν πρακτικά αδύνατο. Το Ναζιστικό καθεστώς έπρεπε να βρει τρόπο πιο σύντομο, ευέλικτο και περισσότερο ανθρώπινο. Ανθρώπινο όχι για τους ανθρώπους που θα εξολόθρευε, αλλά για τους ίδιους τους Γερμανούς φαντάρους. Η επιχείρηση Τελική Λύση, θα τεθεί σε τροχιά υλοποίησης σταδιακά με τρόπο διακριτικό αλλά γοργό. Αρχικά, εγκαινιάζεται ο προγραμματισμός Τ4, ο οποίος λαμβάνει χώρα σε κάθε σπιθαμή του Γερμανικού κράτους. Πρώτοι που αντιμετώπισαν την ανθρώπινη αυτή παλινωδία ήταν οι ανάπηροι κάθε μορφής, είτε σωματικά είτε ψυχικά, οι οποίοι καταδικάστηκαν εν ερήμην τους σε μία ζωή ανάξιας λόγου και σκοπού.[79]

Έπειτα ακολούθησαν τα σκηνικά βίας και μποϊκοταρίσματος σε πάσης φύσεως καταστήματα, τα οποία είχαν στην κατοχή τους Εβραίοι πολίτες. Έτσι, αδιάκριτα και με την υποκίνηση του Ναζιστικού κράτους πραγματοποιήθηκαν πογκρόμ σε όλη τη Γερμανική επικράτεια. Από τα πιο γνωστά έλαβαν χώρα στην καρδιά του Γερμανικού κράτους. Αφορμή των επεισοδίων αυτών υπήρξε ο Γερμανός διπλωμάτης Ernst Von Ratt, ο οποίος δολοφονήθηκε από έναν ανήλικο Εβραίο Πολωνικής καταγωγής. Άνθρωποι όλων των ηλικιών εξευτελίστηκαν, διαπομπεύθηκαν ή και σκοτώθηκαν με μανιώδη και απροκάλυπτο τρόπο. Όλα αυτά διατελέστηκαν υπό τις ευλογίες των Γερμανών αξιωματικών και εκτελέστηκαν με μεγάλη επιτυχία από τους πυρήνες των ταγμάτων εφόδων της νεολαίας του Χίτλερ. Τα πιο σκληρά επεισόδια παρατηρήθηκαν σε Αυστρία και Βερολίνο, οι οποίες είχαν τους μεγαλύτερους πληθυσμούς Εβραϊκής καταγωγής και διατηρούσαν μεγάλο αριθμό Εβραϊκών κοινοτήτων. Από τους πρώτους μετέχοντες των στρατοπέδων συγκέντρωσης υπήρξαν αιχμάλωτοι που συνελήφθησαν στη διάρκεια των γεγονότων αυτών. Περί τις 25.000 άντρες Εβραϊκής καταγωγής συγκεντρώθηκαν και στάλθηκαν σε κάποιο στρατόπεδο.

---

[77] Dennett C. Daniel, *Darwin's dangerous idea: Evolution and the mening of life, Simon &Schuste,* New York 1996, σ. 134.
[78]Beevor Antony, ό.π. σ. 270.
[79]Στο ίδιο, σ. 275.

Η βραδιά αυτή έμεινε στην ιστορία ως η νύχτα των κρυστάλλων, καθώς σηματοδότησε την απαρχή όλων των δεινών των ανθρώπων αυτών, που εξαιτίας της καταγωγής τους οδηγήθηκαν σε βίαιο και τραγικό θάνατο. Σύντομα, το κυνήγι των Εβραίων θα εντατικοποιούνταν σε κάθε επίπεδο. Οι περιουσίες των Εβραίων μεταβιβάστηκαν σε Γερμανούς πολίτες, εκπροσώπους της Άριας φυλής. Οι Εβραίοι πλέον δεν μπορούσαν να εργαστούν σε ιδιωτικές επιχειρήσεις, ενώ στις δημόσιες αυτό είχε ήδη καταργηθεί νωρίτερα. Η καταδίωξη αυτή συνεχίστηκε με την καθολική απαγόρευση εισόδου των Εβραίων σε διάφορους χώρους, κρατικούς και ιδιωτικούς. Τους απαγόρευσαν από το να εισέρχονται σε σινεμά, Μ.Μ.Μ, η δυνατότητα να οδηγήσει κανείς και άλλα πολλά. Γενικά, ό,τι ήταν αυτό που κάνει κάποιον άνθρωπο και ελεύθερο πολίτη ενός κράτους τους το στέρησε το Γερμανικό Ράϊχ. Ακόμη και στα μικρά παιδιά στερήθηκε το δικαίωμα της συμμετοχής στην εκπαίδευση.

Με λίγα λόγια, το αντιεβραϊκό αίσθημα καθημερινά μεγαλώνει στην Γερμανία του Χίτλερ και οι ιδρύσεις των πρώτων γκέτο θα οδηγήσουν στην περαιτέρω κλιμάκωση, μέχρι να οδηγηθούμε στα αίσχη των στρατοπέδων συγκέντρωσης και την συστηματική εξόντωση των Εβραίων σε αυτά. Η κατάσταση σε αυτά τα γκέτο προτού φθάσουμε στα στρατόπεδα ήταν πραγματικά τραγικές. Πολλοί ήταν εκείνοι που έχασαν τη ζωή τους λόγω της πείνας, των ασθενειών και των ψυχρών εκτελέσεων. Σιγά-σιγά και για να εξοικονομηθεί και στρατιωτικό προσωπικό οι Γερμανοί σταδιακά πέρασαν στην απόφαση να προχωρήσουν με την τελική λύση. Το 1942 και ύστερα από πιέσεις υψηλόβαθμων ξεκίνησε η διαδικασία της προώθησης της τελικής λύσης. Αυτή θα προσυπέγραφε την ολοκληρωτική διάλυση και εξαϋλισμό της Εβραϊκής φυλής από τα εδάφη της Ευρώπης. Έπειτα από μία σειρά συνδιασκέψεων μεταξύ των SSκαι άλλων υψηλόβαθμων αξιωματικών, θα συζητηθεί και θα γίνει ο συντονισμός για την ολοκλήρωση του τεχνικού μέρους της τελικής λύσης. Η στοχοποίηση εκατομμυρίων Εβραίων αποτελεί πλέον γεγονός με τις ευχές του Χίτλερ, του Χάινριχ και άλλων Γερμανών αξιωματικών.[80]

Ο Εβραϊκός πληθυσμός πλέον θα κυνηγηθεί ανηλεώς και μεταξύ 1941 και 1944 διαμέσω του Γερμανικού σιδηρόδρομου θα μεταφερθούν περί τα 10.000.000 κόσμου Εβραίων και άλλων εθνικοτήτων προς τα αιματηρά στρατόπεδα του πόνου του Άουσβιτς, του Νταχάου και άλλων στρατοπέδων[81]. Ο Χάϊνριχ ως δεξί χέρι του Χίτλερ στο δυσοίωνο έργο αυτό, πίστευε ότι μπορούσε να εκτελέσει το έργο του με μεγαλύτερη οργάνωση, καθώς στα μάτια του η όλη διαδικασία εξόντωσης των Εβραίων και των λοιπών φυλών δεν έπιανε τους ρυθμούς που θα έπρεπε να έχει η Γερμανική Ναζιστική μηχανή. Με

[80]Beevor Antony, ό.π, σ. 283.
[81]Berenbaum Michael, *Witness to the Holocaust,* Harper Collins Publishers, New York 1997, σ. 241.

καλύτερη οργάνωση λοιπόν, πίστευε ότι θα μπορούσε να πιάσει τους στόχους όπως αυτοί είχαν δοθεί στη διάρκεια των συσκέψεων για την εφαρμογή της τελικής λύσης. Οι στρατιωτικές μονάδες που εξόντωναν τους Εβραίους στα κατεκτημένα εδάφη επίσης δεν αρκούσαν βάσει του σχεδιασμού τους. Στην αρχή μάλιστα οι οδηγίες περιλάμβαναν τη δολοφονία μόνο των ανδρών Εβραίων.

Αυτή η εντολή δεν άργησε να αλλάξει και ακολούθησαν οι γυναίκες και ακόμη και τα παιδιά. Κανείς δεν μπορούσε να γλιτώσει από την Ναζιστική λαίλαπα. Μέχρι το 1943 τα στρατιωτικά αυτά σώματα κατάφεραν και εξολόθρευσαν περί του ενός εκατομμυρίου Εβραίων, Αθίγγανων και πολλών χιλιάδων Σοβιετικών αξιωματικών και στρατιωτών.[82] Η διοίκηση των μονάδων αυτών ανήκε σε πνευματικούς ,κατά τους τύπους, ανθρώπους, πολλοί εκ των οποίων κατείχαν και διδακτορικά διπλώματα. Η μόρφωση αυτή των διοικητών και των ανωτέρων του Γερμανικού στρατού καταδεικνύει ότι η πνευματική αναπηρία μπορεί να βρει καταφύγιο και στο πιο διαβασμένο μυαλό. Αποτελεί επίσης θεωρώ και στοιχείο για το πόσο οι διάφορες θεωρίες, όπως αυτή του Δαρβίνου είχαν ποτίσει με λανθασμένο τρόπο τις ψυχές και το μυαλό ακόμη και των πιο διαβασμένων ανθρώπων και προσωπικοτήτων της εποχής.

Η εξόντωση των Εβραίων ήταν πλέον γεγονός και θα ολοκληρωνόταν μόλις το τρίτο Ράιχ εξόντωνε και τους τελευταίους θύλακες Σοβιετικής αντίστασης[83]. Χωρίς αντίπαλο να τους δυσχεραίνει το έργο θα επικεντρώνονταν αμέριμνοι στη θανάτωση εκατομμυρίων ακόμη ανθρώπων με ταχύτερους ρυθμούς. Ρυθμούς με τους οποίους θα υλοποιούνταν τα σιχαμερά τους χρονολογικά προγράμματα. Ήδη από το 1941 όταν τα γκέτο μετατράπηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης οι καταστάσεις πείνας και εξαθλίωσης που προανέφερα, δίνουν τη θέση τους στους θαλάμους αερίων. Στην Πολωνία οι νεκροί είναι ήδη πάνω από μισό εκατομμύριο. Η επιλογή των θαλάμων δεν έγινε εξαρχής, αλλά επελέγη αργότερα. Ό λόγος ήταν ότι οι Ναζιστικές δυνάμεις κήρυξαν τον πόλεμο και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και επίσης ο πόλεμος με τους Σοβιετικούς εισήλθε σε έναν σκληρό πόλεμο όμοιο με αυτόν των χαρακωμάτων του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, δίχως να μπορεί η μία πλευρά να αποτελειώσει την άλλη. Για την επίσπευση λοιπόν της εξόντωσης μαζεύτηκαν σε ένα θέρετρο της Γερμανίας όλοι οι βασικότεροι πυλώνες των SS, όπου συμφώνησαν πως μία μετακίνηση πληθυσμού, είτε Γερμανικού προς αποικισμό, είτε Εβραϊκού προς άλλα σημεία της Ευρώπης ή εκτός αυτής δεν μπορούσε να υπάρξει. Ο Zhukonξεκινούσε την μεγάλη στρατιωτική αντεπίθεση της Σοβιετικής Ένωσης κατά των φασιστικών δυνάμεων του Γερμανικού συνασπισμού.

[82]Berenbaum Michael, ό.π.,σ. 261.
[83]Στο ίδιο, σ. 304.

Εν τέλει, η συστηματική εξόντωση όπως τη γνωρίζουμε με τους θαλάμους αερίων λαμβάνει χώρα μετά την διάσκεψη αυτή. Η δράση αυτή είναι που θα διαχωρίσει σύμφωνα και με τον Μπίβορ το Ολοκαύτωμα σε δυο κομμάτια.[84] Αυτό των όπλων και εκείνο των θαλάμων αερίων.[85]Με την τελική λύση, οι Γερμανοί υποδηλώνουν την προσήλωσή τους και στην τελική νίκη τους έναντι των εχθρών τους. Η νίκη αυτή έπρεπε να είναι ολοκληρωτική, έτσι ώστε να προχωρήσουν το έργο τους που αφορά τη χάραξη ενός νέου κόσμου μακριά από φυλετικές και ιδεολογικές απειλές και την συνεπακόλουθη επικράτηση της Άριας φυλής.

Πριν περάσω στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας μου θα ήθελα να παραθέσω ένα μέρος της ομιλίας του Αδόλφου Χίτλερ αναφορικά με το σκεπτικό πίσω από την ένταξη και των γυναικόπαιδων στην Ναζιστική λαίλαπα και την είσοδο ακόμη και μικρών παιδιών στους θαλάμους αερίων. «*...Αντιμετωπίσαμε το εξής ερώτημα: του τι θα έπρεπε να γίνει με τα γυναικόπαιδα. Αποφάσισα να καταθέσω μία και μοναδική λύση και σε αυτό το θέμα. Θα ήταν λοιπόν ανοησία να σκοτωθούν οι άντρες και να μείνουν τα παιδιά τους πίσω να μεγαλώνουν, μέχρι να είναι σε θέση να μπορούν να πάρουν εκδίκηση από τα δικά μας παιδιά και εγγόνια στο μέλλον. Η απόφαση που πρέπει να ληφθεί είναι δύσκολη, αλλά πρέπει να φροντίσουμε να αφανιστεί τούτος ο λαός από κάθε γωνιά της γης...*»[86]. Αφού ολοκληρώθηκε η συνεδρίαση αυτή τα τρένα από κάθε σπιθαμή της Ευρώπης μεταφέρουν εκατομμύρια Εβραίους μεταξύ των οποίων και πολλούς πληθυσμούς άλλων φυλών στα στρατόπεδα συγκέντρωσης στα Ανατολικά σύνορα της Γερμανίας. Εκεί πάνω από 5.000.000 άνθρωποι θα χάσουν τη ζωή τους μέχρι το τέλος του πολέμου.

[84]Beevor Antony, ό.π., σ. 541.
[85]Στο ίδιο, σ. 629-632.
[86]Beevor Antony, ό.π. σ. 642.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

3.1. Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Με την μετατροπή των γκέτο σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, υπήρχαν έτοιμες μονάδες υποδοχής για τους Εβραίους και τους άλλους ανθρώπους που μεταφέρθηκαν διαμέσω των τρένων στα στρατόπεδα αυτά. Υπήρχαν όμως και εκείνα τα στρατόπεδα που ιδρύθηκαν αποκλειστικά για το σκοπό αυτό. Αυτή η στοχευμένη βιομηχανοποίηση του αφανισμού τόσων ανθρώπων ήταν πλέον γεγονός που όμοιά της δεν είχε υπάρξει ξανά στην καταγεγραμμένη ιστορία της γης. Όπως μας πληροφορεί και ο Marc Mazower, «…μία από τις συνέπειες της κατάκτησης της Ευρώπης από τους Ναζί ήταν η επέκταση, σε ηπειρωτική κλίμακα της διαλεκτικής του Ναζιστικού φυλετικού κράτους πρόνοιας- ενός κράτους δηλαδή όπου τα αστυνομικά μέτρα καταπίεσης των φυλετικά ανεπιθύμητων ήταν η άλλη όψη των πολιτικών για τη διαφύλαξη του σφρίγους της *Volksgemeinschaft* (εθνολαϊκής κοινότητας)…».[87]

Σε κάθε στρατόπεδο η πλειονότητα των αιχμαλώτων ήταν Εβραίοι, οι οποίοι άλλωστε ήταν και ο υπ' αριθμόν ένας στόχος των Ναζί και της Γερμανικής προπαγάνδας. Για κάθε πληθυσμιακή ομάδα πάντως οι αρχές κάθε στρατοπέδου είχαν προνοήσει να υπάρχει ένα διακριτικό που να την κάνει να ξεχωρίζει εύκολα από την άλλη. Έπρεπε να μπορεί ένας Γερμανός στρατιώτης να μπορεί να ξεχωρίσει κάθε ομάδα για να ξέρει ανά πάσα ώρα και στιγμή ποιον έχει μπροστά του. Το κόκκινο τρίγωνο ήταν το χρώμα των Κομμουνιστών, σοσιαλιστικών και συνδικαλιστικών πολιτικών κρατουμένων. Οι αθίγγανοι είχαν περασμένο στα μανίκι τους ένα μαύρο τρίγωνο. Αν κάποιος ήταν μάρτυρας του Ιεχωβά τότε φορούσε ένα μωβ τρίγωνο και αν ήταν ομοφυλόφιλος τότε φορούσε ένα ροζ τρίγωνο. Παράλληλα είχαν και ένα γράμμα πάνω στο μανίκι τους, το οποίο υποδήλωνε την προέλευση κάθε κρατούμενου[88]. Με το αρχικό γράμμα «Pe», για παράδειγμα, δηλωνόντουσαν οι Πολωνοί από τη Γερμανική λέξη *Polen* που σήμαινε Πολωνός.

[87]Mazower Marc, *Σκοτεινή Ήπειρος*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2011, σ. 202-203.
[88]Βερέμης Θάνος-Κωνσταντοπούλου Φωτεινή (επιμ.), *Οι Έλληνες Εβραίοι, Στοιχεία της ιστορίας τους μέσα από διπλωματική κείμενα και ιστορικά έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών*, Καστανιώτης, Αθήνα 2000, σ. 123.

Το Νταχάου, όπως προανέφερα, ήταν το πρώτο στρατόπεδο συγκέντρωσης που οργάνωσε ο Χίτλερ λίγο μόνον καιρό μετά την άνοδό του στην καγκελαρία της Γερμανίας. Σκοπός του στρατοπέδου αυτού ήταν η κράτηση των πολιτικών κρατούμενων, οι οποίοι τάσσονταν κατά του Χίτλερ και των πρακτικών του.[89] Ένα από τα πιο έμπιστά του άτομα ήταν ο Χίμλερ, ο οποίος επρόκειτο να αναλάβει τη διοίκηση όχι μόνον του Νταχάου, αλλά ολόκληρου του συστήματος των στρατοπέδων συγκέντρωσης ανά την Γερμανική επικράτεια. Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης επρόκειτο να πληθύνουν σημαντικά με την προσάρτηση των Πολωνικών και άλλων ανατολικών εδαφών.[90]Τα SS θα φρουρούσαν τα στρατόπεδα αυτά, ανεβάζοντας τις προδιαγραφές φύλαξης των στρατοπέδων δυσχεραίνοντας έτσι μία οποιαδήποτε απόπειρα απόδρασης από αυτά.

Αφού περάσαμε από τα πρώτα στρατόπεδα πολιτικών κρατούμενων μεταφερθήκαμε στα στρατόπεδα εξαναγκασμού. Από εκείνα στα στρατόπεδα αιχμαλώτων και μετέπειτα στα στρατόπεδα συγκέντρωσης των Εβραίων, από τα οποία μεταφέρθηκαν στα στρατόπεδα θανάτωσης. Αυτά τα τελευταία στρατόπεδα ήταν και τα πιο φρικαλέα και απάνθρωπα, όπως εκείνο στο Μπέλζεκ, καθώς επιχειρούσαν με τη μέθοδο των αερίων. Στο στρατόπεδο του Άουσβιτς επιχειρήθηκε και πραγματοποιήθηκε η εξόντωση ανθρώπων με το γνωστό πλέον αέριο ZyklonB πάνω σε στρατιώτες του Κόκκινου στρατού αρχικά. Αυτοί ήταν και τα πρώτα πειραματόζωα προτού εισαχθεί ο νούμερο ένας εχθρός της Γερμανίας στα στρατόπεδα, ο Εβραϊκός πληθυσμός. Όσο περνούσε ο καιρός λοιπόν και η γερμανική στρατιωτική μηχανή προσαρτούσε εδάφη η ανάγκη για νέα στρατόπεδα γεννήθηκε. Σε αυτό συνέβαλε ότι πλέον οι Γερμανοί διατηρούσαν σε εδάφη τους παραπάνω από τους μισούς Εβραίους στην ήπειρο. Αφού η εξώθηση των Εβραίων διαμέσω των κακουχιών, της τρομοκρατίας και της βίας και άλλων μεθόδων δεν οδήγησαν σε μαζική μετανάστευση των Εβραίων, τότε πήραν μπροστά οι μηχανές των στρατοπέδων της δυστυχίας[91]. Στην Πολωνία μονάχα κατοικούσαν περί του ενός εκατομμυρίου Εβραίων. Από αυτούς ελάχιστοι είναι εκείνοι που θα γλιτώσουν τους θαλάμους αερίων.

Στα 1942, το υπουργείο δικαιοσύνης του Τρίτου Ράϊχ θα κλείσει μία συμφωνία με τα Γερμανικά SS, σύμφωνα με την οποία κάθε κρατούμενος ενός στρατοπέδου θα περνάει στην δικαιοδοσία των SS. Δηλαδή, όχι μόνο θα φρουρείται από αυτές τις δυνάμεις της νεκροκεφαλής, αλλά θα διοικείται από αυτές. Αυτή η εξέλιξη επέσπευσε τις διαταγές του Χίμλερ για την άμεση εξόντωση των Εβραίων, των Ρομά, των Ουκρανών και των

[89]Βλ. Παράρτημα Εικόνων, Εικόνα 1.
[90]BeevorAntony, ό.π. σ. 461.
[91]Βερέμης Θάνος-Κωνσταντοπούλου Φωτεινή (επιμ.), *Οι Έλληνες Εβραίοι, Στοιχεία της ιστορίας τους μέσα από διπλωματική κείμενα και ιστορικά έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών*, Καστανιώτης, Αθήνα 2000, σ. 231.

Πολωνών, οι οποίοι είχαν ήδη δεχθεί ποινή φυλακίσεως πάνω από τρία έτη. Το ίδιο ίσχυε και για τους Γερμανούς αντιφρονούντες, Τσέχους, αλλά και Ρώσους στρατιώτες που είχαν συλληφθεί και συγκεντρωθεί τα προηγούμενα χρόνια. Το σύνολο των κρατούμενων αυτών είχε περάσει δίκη και είχε καταδικαστεί σε εγκλεισμό σε κάποια φυλακή. Αυτή η φυλακή πλέον είχε μετατραπεί σε ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης και με την εξέλιξη αυτή υπέρ των SS, το τελικό σχέδιο για την εξόντωση διαμέσου της εργασίας ήταν πλέον γεγονός. Ας μην ξεχνάμε ότι στο Άουσβιτς, το πιο φημισμένο στρατόπεδο συγκέντρωσης έγραφε με μεγάλα μαύρα γράμματα στην είσοδό του ότι *Arbeit macht Frei*, που σημαίνει σε ελεύθερη μετάφραση ότι *η δουλειά σε κάνει ελεύθερο*.[92] Αν έκανες ό,τι σου έλεγαν δηλαδή, τότε θα είχες τη δυνατότητα να επιζήσεις. Ήταν όμως ένα μεγάλο ψέμα, καθώς ουδέποτε επρόκειτο ποτέ σχεδόν κανένας να φύγει από τα στρατόπεδα αυτά ζωντανός. Διαμέσου της καταναγκαστικής εργασίας εκατοντάδες χιλιάδες οδηγήθηκαν στο θάνατο, υπό το άγρυπνο βλέμμα των SS.

Κάπου εδώ θα επιχειρήσω μία σύντομη ανάλυση των στρατοπέδων συγκέντρωσης του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αναφέροντας κάθε στρατόπεδο χωριστά, προσδίδοντας την τοποθεσία και το σκοπό της ύπαρξής του.

Πρώτο στη λίστα έχω σημειώσει το στρατόπεδο εξόντωσης του Κέλμνο. Το στρατόπεδο αυτό λειτούργησε πρώτη φορά το Δεκέμβρη του 1941 και ήταν το πρώτο στρατόπεδο συγκέντρωσης που άρχισε να λειτουργεί με στόχο την εξόντωση των κρατουμένων του.[93]Το κέντρο αυτό καθώς δεν διέθετε κάποιον αμιγώς θάλαμο αερίων, χρησιμοποιούσε φορτηγό θάλαμο αερίων. Δηλαδή, καμιόνια με καρότσες τα οποία έκλειναν με αεροστεγή τρόπο και διοχετευόταν μέσα στο κλειστό κύκλωμα τα αέρια διαμέσω της εξατμίσεως του κινητήρα! Γερμανοί στρατιώτες των SS χειρίζονταν τα φορτηγά αυτά και ολόκληρη τη διαδικασία θανάτωσης, καθώς είχαν λάβει εκπαίδευση σε τεχνικές μεθόδους ευθανασίας. Με τον καιρό έγιναν τόσο καλοί στη δουλειά τους που χώρισαν τους πρόχειρους θαλάμους αυτούς σε δυο βασικές εκδοχές. Πρώτον, το μοντέλο Diamant, όπου χωρούσαν περί τους 25-30 ανθρώπους για να τους θανατώσουν και δεύτερον, το μοντέλο Zauer (μτφρσ: θυμωμένος), όπου υπολογίζεται πως χωρούσαν περί τα 50-60 άτομα κάθε φορά.[94] Εκεί, θανατώθηκαν περί τις πέντε χιλιάδες Τσιγγάνων και αναρίθμητοι Εβραίοι από το γκέτο του Λοτζ.

Επόμενο στρατόπεδο ήταν εκείνο του Μπέλζεκ. Ήταν ένα από τα μικρά σε έκταση στρατόπεδα και εντοπιζόταν μεταξύ δύο Πολωνικών πόλεων στα Ανατολικά της χώρας

[92]Βλ. Παράρτημα Εικόνων, Εικόνα 3.
[93]Βλ. Παράρτημα Εικόνων, Εικόνα 12.
[94]MazowerMarc, ό.π., σ. 237.

και διέθετε πλήρως λειτουργικούς θαλάμους αερίων. Οι θάλαμοι αυτοί είχαν ως μέσο θανάτωσης το μονοξείδιο του άνθρακα.

Επόμενο στη λίστα που έφτιαξα είναι το στρατόπεδο εξόντωσης του Μαϊντάνεκ. Αυτό είχε χτιστεί λίγο αργότερα από το στρατόπεδο του Μπέλζεκ στα Ανατολικά και πάλι της Πολωνίας. Εδώ θανατώθηκαν Εβραϊκοί πληθυσμοί από διάφορες χώρες της Ευρώπης συμπεριλαμβανομένης, όπως π.χ. της Ουγγαρίας και της Ελλάδας.[95] Έλληνες Εβραίοι οδηγήθηκαν εκεί από τη Θεσσαλονίκη κατά κύριο λόγο με το τρένο για να συναντήσουν το θάνατό τους.[96] Εβραίοι της Σλοβενίας και μεγάλος αριθμός αιχμαλώτων πολέμου από τη Σοβιετική εκστρατεία έλαβαν φρικτό τέλος στους θαλάμους αερίων του Μαϊντάνεκ.[97] Σε αυτό το στρατόπεδο δεν υπήρχαν αρχικά θάλαμοι αερίων και έτσι η θανάτωσή τους έλαβε χώρα σε ένα δάσος εκεί κοντά δια της εκτελέσεως από τα SS και μάλιστα σε τάφους που είχαν σκάψει οι ίδιοι οι κρατούμενοι Εβραίοι! Αργότερα συγκρότησαν μεγάλους θαλάμους αερίων με μονοξείδιο του άνθρακα και ZyklonB.

Επόμενο στρατόπεδο της λίστας είναι και το πιο ξακουστό από όλα. Το στρατόπεδο εξόντωσης του Άουσβιτς. Αυτό βρισκόταν στην Κρακοβία της Πολωνίας και αρχικός του ρόλος υπήρξε η συγκέντρωση Πολωνών αιχμαλώτων από τα SS.Το 1941 σημειώθηκαν οι πρώτες επιτυχημένες δοκιμές του αερίου ZyklonB σε Σοβιετικά και Πολωνικά στρατεύματα που είχαν παραδοθεί στους Γερμανούς κατά τη διάρκεια της εκστρατείας Barbarossa.[98]Το στρατόπεδο αυτό παρά τη φήμη του δεν έστεκε μοναχικό. Αυτό ήταν απλώς το Άουσβιτς 1 με συνολικά τρία στρατόπεδα εξόντωσης με την ονομασία Άουσβιτς να εγείρονται στην περιοχή.Τοδεύτερο ήταν το Άουσβιτς 2 στο Μπίρκεναου σχεδόν δίπλα από το πρώτο.[99]Αυτό ολοκληρώθηκε το 1942 και πολύ σύντομα, έναν μήνα αργότερα για την ακρίβεια, είχε ήδη ξεκινήσει τις εκκαθαρίσεις μέσω θαλάμων αερίου. Με τέσσερεις υποδοχές θαλάμων αερίων το συγκεκριμένο στρατόπεδο εξόντωσης μπορούσε να διενεργήσει έξι χιλιάδες μαζικές δολοφονίες Εβραίων σε καθημερινή βάση. Δεν είναι δύσκολο να αντιληφθούμε, με αυτό το στοιχείο στα χέρια μας, γιατί το Άουσβιτς πήρε τη φήμη του πιο σκληρού και θανατηφόρου στρατοπέδου του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Τα τρία αυτά στρατόπεδα βρίσκονταν σε μία ελώδη και βαλτώδη περιοχή, δίπλα όμως στον σιδηρόδρομο, γεγονός που διευκόλυνε κατά πολύ το έργο της γρήγορης μεταφοράς και εξόντωσης των ανθρώπων. Εκεί δίπλα είχε προγραμματιστεί και η

[95] Braham, Randolph L., *The Destruction of Hungarian Jewry: A Documentary Account*. Pro Arte for the World Federation of Hungarian Jews, New York 1963, σ. 83.
[96]Βόγλης,Πολυμέρης, *ό.π.,*σ. 99.
[97]Βλ. Παράρτημα Εικόνων, Εικόνα 11.
[98]BeevorAntony, ό.π. σ. 621-625.
[99]Βλ. Παράρτημα Εικόνων, Εικόνα 5.

ανέγερση ενός εργοστασίου για παραγωγή καουτσούκ από μία μεγάλη εταιρεία χημικών και φαρμάκων στην οποία θα αναφερθώ παρακάτω. Η ανέγερση της κτιριακής εγκατάστασης οφειλόταν κατά αποκλειστικότητα στα χέρια και τον ιδρώτα των σοβιετικών αιχμαλώτων και των Εβραίων που είχαν κατακλύσει το μέρος. Οι συνθήκες με τις οποίες «εργάστηκαν» οι άνθρωποι αυτοί ήταν προφανώς απάνθρωπες και δεν ήταν λίγοι αυτοί που έχασαν τη ζωή τους από την κακομεταχείριση και την έλλειψη τροφής. Εκεί δίπλα υψώθηκε και το τρίτο στρατόπεδο, Άουσβιτς 3 κολλητά με το εργοστάσιο καουτσούκ της εταιρείας I. G.Farben. Η εταιρεία αυτή ήταν ο πρόγονος της γνωστής εταιρείας παρασκευής φαρμάκων Bayer. Αυτό το στρατόπεδο μάλιστα ανεγέρθηκε για δύο λόγους. Πρώτον την ελαχιστοποίηση της απόστασης για την μεταφορά των αιχμαλώτων και την κατ' επέκταση γρηγορότερη εξόντωσή τους και δεύτερον για να μπορέσει η εταιρεία να πειραματιστεί με τους κρατούμενους, καθώς μην ξεχνάμε ότι είναι η εταιρεία που εισήγαγε το ZyklonB για την θανάτωση των κρατουμένων στη Ναζιστική Γερμανία. Για αυτόν το λόγο σε αυτό το στρατόπεδο έλαβαν χώρα τα πιο φρικτά και απάνθρωπα πειράματα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Η εταιρεία αυτή μάλιστα χρηματοδότησε τους ενεργούς πειραματισμούς πολλών ιατρών με ανήλικα παιδιά, με ιδιαίτερη στόχευση κατά των ομοζυγωτικών διδύμων, προκειμένου να έχει ζωντανά ανθρώπινα πειράματα, ώστε να βγουν πιο αποτελεσματικά φάρμακα και οροί.[100] Από τα πειράματα αυτά δεν έλειψαν και οι ενήλικες που καταναγκάστηκαν και αυτοί να θυσιαστούν για την δημιουργία ενός φαρμάκου. Ένας συγκεκριμένος ιατρός, ο Χέλμουθ Βέττερ, πραγματοποιούσε πειράματα σε γυναίκες, τις οποίες μάλιστα προσφωνούσε ως ινδικά χοιρίδια. Καμία εκ των γυναικών που πέρασε από τα χέρια του και τα πειράματά του δεν γλίτωσε.[101]Άλλα πειράματα που συντελέστηκαν και από άλλους ιατρούς αφορούσαν περιπτώσεις στειρώσεων σε άνδρες και γυναίκες, αλλά και την διαρκή ενασχόληση για την ανακάλυψη μίας μεθόδου χημικού ευνουχισμού των δύο φύλων.

Μιλώντας για ζωή και εγκλεισμό στα στρατόπεδα αυτά το 1942 ο ίδιος ο Χίμλερ επισκέφθηκε το συγκρότημα των στρατοπέδων στο Άουσβιτς.[102] Εβραίοι κρατούμενοι αναγκάστηκαν να παίξουν απόσπασμα από όπερα για να τιμήσουν την υποδοχή του. Σε αυτό το σημείο και αφού ολοκληρώθηκε η υποδοχή του έλαβε θέση και «υποδέχθηκε» τον προγραμματισμένο ερχομό Εβραίων από την Ολλανδία, οι οποίοι μόλις κατέφθαναν στο Άουσβιτς. Το σκηνικό αυτό δημιούργησε αναμφίβολα σύγχυση στους Ολλανδούς

[100]Beevor Antony, ό.π. σ. 647.
[101]Στοίδιο, σ. 647-648.
[102]Βλ. Παράρτημα Εικόνων, Εικόνα 2.

Εβραίους, καθώς δεν θα μπορούσαν να περιμένουν ότι καθοδηγούνταν στην εξόντωση, όταν κατέβαιναν από το τρένο. Οι άνθρωποι αυτοί μπορούσαν και μύριζαν στον αέρα κάτι καμένο, όμως δεν μπορούσαν να φανταστούν ότι αφορούσε καύση ανθρωπίνων σωμάτων. Προτού προλάβουν να καταλάβουν ότι αυτό που εισέπνεαν ήταν από ανθρώπινη καύση είχε ήδη ξεκινήσει η διαδικασία του διαχωρισμού των. Ιατροί των SS πραγματοποιούσαν το διαχωρισμό αυτό χωρίζοντας τους ανθρώπους σε ικανούς για εργασία και σε «ικανούς» για άμεση θανάτωση. Ακόμη και αυτοί που επιλέχθηκαν για εργασία κέρδισαν απλώς λίγους μήνες ή βδομάδες ζωής, καθώς έχαναν τη ζωή τους από το κρύο, την έλλειψη τροφής και κάθε λογής αρρώστια.

Ένα γεγονός ήρθε να κλιμακώσει προς το χειρότερο τις συνθήκες στα στρατόπεδα συγκέντρωσης ανά την Γερμανική επικράτεια. Ο Ράϊνχαρντ Χάϊντριχ δολοφονήθηκε από Τσέχους αντιστασιακούς στην Πράγα, οι οποίοι ήταν εκπαιδευμένοι στην Βρετανία για αυτόν τον σκοπό. Η δολοφονία αυτή όμως έχει το γνωστό Ναζιστικό αντίτιμο. Την επίτευξη τιμωρίας με στόχο την εκδίκηση και την αποθάρρυνση για μελλοντικές αντίστοιχες ενέργειες. Αυτή η εκδίκηση μεταφραζόταν, εκατοντάδες ή και χιλιάδες φορές πιο σκληρά και συνήθως έναντι αμάχων. Έτσι κι έγινε, με τους Ναζί να ιδρύουν δυο νέα στρατόπεδα εξόντωσης για να τιμήσουν τον αρχηγό τους. Τα νέα αυτά στρατόπεδα ήταν η Τρεμπλίνκα και το Σομπίμπουρ.

Το πρώτο, κατά σειρά, από τα δύο στρατόπεδα ιδρύθηκε στα Βόρεια και Ανατολικά της Πολωνίας. Ήταν χτισμένο περίπου όπως το Άουσβιτς. Ήταν δηλαδή ένα συγκρότημα, το οποίο χωριζόταν σε δύο στρατόπεδα, το πρώτο που αφορούσε την καταναγκαστική εργασία των αιχμαλώτων και το δεύτερο το οποίο κατασκευάστηκε με μοναδικό στόχο την μαζική δολοφονία των αιχμαλώτων. Στην Τρεμπλίνκα λοιπόν, εκτοπίζονταν από τις Ναζιστικές δυνάμεις, Εβραίοι προερχόμενοι από την Βαρσοβία και το γκέτο που λειτουργούσε εκεί, από την Θράκη και τη Βαρντάσκα, αλλά και από άλλες πόλεις της κεντρικής Πολωνίας. Μέχρι και το 1944 θα συνέχιζε την αδιάκοπη λειτουργία του το στρατόπεδο της Τρεμπλίνκα, μέχρι την άφιξη των Σοβιετικών στρατευμάτων. Λίγο πριν την αναχώρησή τους οι Ναζί, κατά την προσφιλή τους τακτική κατά τη διάρκεια των υποχωρήσεών τους, εξολόθρευσαν δια της εκτελέσεως όσους δύσμοιρος είχαν καταφέρει να επιβιώσουν μέσα στις κακουχίες του στρατοπέδου αυτού.[103] Εν συνεχεία κατέστρεψαν ολοσχερώς το μέρος σε μία απόπειρα να εξαλείψουν την οποιαδήποτε απόδειξη ύπαρξης ζωής και στρατοπέδου εξόντωσης στην περιοχή. Σύμφωνα και με τον Vasili Grossman, οι

[103]Ψηφιακός Κατάλογος πληροφορητών Εβραίων Ελλάδας.

Ναζί φεύγοντας πρόλαβαν να φυτέψουν κάποια χλωρίδα και βοήθησαν μέχρι και έναν άποικο να χτίσει ένα σπίτι, ώστε να καλύψει τα ίχνη του στρατοπέδου.[104]

Το δεύτερο κατά σειρά στρατόπεδο που ιδρύθηκε προς τιμή του Χάϊντριχ ήταν αυτό του Σομπίμπουρ. Αυτό εντοπίζεται σε μία περιοχή ελώδης, αντίστοιχη με αυτή του Άουσβιτς. Εκεί η διαδικασία της εξόντωσης ξεκίνησε το 1942 την άνοιξη και για την επίτευξη του στόχου του χρησιμοποιούσε μονοξείδιο του άνθρακα διαμέσω θαλάμων αερίου.

Από τα πιο φημισμένα στρατόπεδα, μαζί ίσως με αυτό Άουσβιτς, ήταν το Νταχάου, στο οποίο έχω ήδη κάνει αναφορά στην εισαγωγή για τη σπουδαιότητά του στην ενορχήστρωση και εκτέλεση της Ναζιστικής τελικής λύσης. Το Νταχάου ήταν κι εκείνο συγκρότημα στρατοπέδων, καθώς όπως γνωρίζουμε σήμερα περιείχε περί των τριάντα άλλων μικρότερων στρατοπέδων συγκέντρωσης στα σωθικά του. Αυτό που δεν γνωρίζει πολύς κόσμος είναι επίσης το γεγονός ότι εκεί πέρα εκτελέστηκαν από τα πιο ειδεχθή και φρικτά ανθρώπινα πειράματα ολόκληρου του πολέμου. Χιλιάδες ήταν αυτοί που έμειναν δια παντός με κάποια μορφή αναπηρίας ή έχασαν τη ζωή τους στη διάρκεια των πειραμάτων αυτών.

Αναφορικά με τη ζωή των ανθρώπων στο συγκεκριμένο στρατόπεδο αρκεί να αναφέρω πως τους ακρωτηρίαζαν για να μελετήσουν την λειτουργική ανατομία του ανθρωπίνου σώματος και τους εμβολίαζαν παρά τη θέλησή τους με ιό για την καταπολέμηση της φυματίωσης και άλλων ασθενειών. Ακόμη, τους βύθιζαν σε νερό το οποίο βρισκόταν σε συνθήκες κάτω του μηδενός, προσπαθώντας να λάβουν εικόνα και στοιχεία για τους αερομεταφερόμενους στρατιώτες που έπεφταν με τα αεροπλάνα στη θάλασσα. Επίσης, τους υπέβαλαν σε συνθήκες εικονικού πνιγμού και δεν ήταν λίγοι εκείνοι που πέρασαν ακραίους βασανισμούς με ηλεκτρισμό σε μία απόπειρα να λάβουν πληροφορίες για τον εχθρό. Στον απόηχο της λήξης του πολέμου, Αμερικανοί στρατιώτες βρήκαν δίπλα στο στρατόπεδο περί τα 30 βαγόνια σιδηρόδρομου γεμάτο πτώματα.[105] Ο πραγματικός αριθμός των ανθρώπων που έχασαν τη ζωή τους μάλλον πως δεν θα ανακαλυφθεί και ποτέ.

Από όσο γνωρίζουμε πάντως, στο Άουσβιτς κάτι περισσότερο από 1.100.000 εκατομμύρια ανθρώπων έχασαν τη ζωή τους εκεί, με το 1 εκατομμύριο από αυτούς να είναι Εβραϊκής καταγωγής. Στην Τρεμπλίνκα περίπου 900.000 Εβραίοι Πολωνικής και Βουλγαρικής, κυρίως, καταγωγής θανατώθηκαν, ενώ στο στρατόπεδο Μπέλζεκ

[104]Beevor Antony and Luba Vinogradova, *Ένας συγγραφέας στον πόλεμο 1941-1945,* Γκοβόστης, Αθήνα 2007, σ. 133-134.
[105]Στο ίδιο, σ. 136.

εξοντώθηκαν περί του μισού εκατομμυρίου άνθρωποι. Στο Σομπίμπουρ 220.000 άνθρωποι δολοφονήθηκαν, ενώ στο Μαϊντάνεκ γύρω στις 70.000 ανθρώπων χάθηκαν στους θαλάμους αερίων.[106]Οι θάλαμοι αυτοί αερίων δεν είχαν επιλεγεί τυχαίως, καθώς έτσι αυξήθηκε ραγδαία η αποτελεσματικότητα των μαζικών εξοντώσεων, όπως μας καταδεικνύουν και οι ίδιοι οι αριθμοί. Επίσης, με αυτή τη μέθοδο διασφαλιζόταν η ψυχική υγεία των στρατιωτών, καθώς έτσι δεν υπήρχε κάποια άμεση και προσωπική εμπλοκή των φαντάρων ή των SS στη θανάτωση. Πριν την εγκαθίδρυση των θαλάμων αερίων ως μέσων θανάτωσης έπρεπε οι ίδιοι οι στρατιώτες να κάνουν το βρώμικο έργο της εκτέλεσης με πυρά των θυμάτων τους και να αναλάβουν και τη διαδικασία της ταφής τους ή της καύσης των σωμάτων τους. Αυτό από μόνο του και θα απασχολούσε πολύ προσωπικό, το οποίο ήταν καίριας σημασίας για την έκβαση του πολέμου, αλλά και επίσης προκαλούσε σοβαρά ψυχικά τραύματα στους στρατιώτες που αναλάμβαναν έναν τέτοιο έργο.

Πέρα όμως από τον ειδεχθή σκοπό πίσω από τον οποίο συστάθηκαν τα στρατόπεδα συγκέντρωσης στη Γερμανία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τα στρατόπεδα αυτά υπήρξαν και μία επικερδής επιχείρηση για τους Ναζί. Οι άνθρωποι που μεταφέρθηκαν με τρένα στα στρατόπεδα εξόντωσης είχαν μαζί τους διάφορα προσωπικά αντικείμενα.[107] Λογικό αν σκεφτούμε ότι δεν είχαν και πολύ ώρα στη διάθεσή τους από τη στιγμή της ανακοίνωσης από τους Γερμανούς κατακτητές ότι πρέπει να εγκαταλείψουν τις εστίες τους. Πήραν έτσι μαζί τους ό,τι ήταν δυνατόν να πάρουν και συνήθως αυτό δεν ήταν τροφή, αλλά κάποιος πολύτιμος λίθος (χρυσό ή ασημένιο). Επίσης, πολλοί από τους θανούντες είχαν χρυσά δόντια, τα οποία αφαιρέθηκαν από τα άψυχα σώματα των ανθρώπων αυτών. Κάθε λογής υλικό, από ρούχα ή γυαλιά μυωπίας υφαρπάχθηκε και χρησιμοποιήθηκε αλλού από τους Ναζί. Κάποια υλικά αγαθά για παράδειγμα δόθηκαν στα θύματα των συμμαχικών βομβαρδισμών.[108]

Η οργάνωση πραγματικά πίσω από την μεγαλύτερη σφαγή στην ανθρώπινη ιστορία ήταν τόσο καλά ενορχηστρωμένη, όπου ουσιαστικά με ελάχιστα μέσα και αριθμό στρατιωτών κατάφεραν ένα τεράστιο πλήγμα, εξοντώνοντας χιλιάδες επί χιλιάδων ανθρώπων καθημερινά. Η δύναμη της πειθούς επίσης επιστρατεύθηκε όταν ετοιμαζόντουσαν οι άνθρωποι να επιβιβαστούν στα τρένα. Πιο συγκεκριμένα, υπήρχαν πράκτορες αλλά και κοινοί στρατιώτες που ξεγελούσαν τους ανθρώπους αυτούς δίνοντάς τους την εντύπωση ότι αν επιβιβαστούν στα τρένα θα πάνε σε ένα καλύτερο μέρος και θα ξεκινήσουν μία καινούργια ζωή εκεί. Κάποιοι μάλιστα πλήρωσαν και εισιτήριο για να

[106]Βλ. Παράρτημα Εικόνων, Εικόνα 7.
[107]Βλ. Παράρτημα Εικόνων, Εικόνα 8.
[108]Beevor Antony and Luba Vinogradova,ό.π., σ. 184.

επιβιβαστούν σε κάποιο από τα τρένα αυτά. Η εποχή δυστυχώς δεν είχε τη δυνατότητα της μετάδοσης της πληροφορίας με ταχύτητα ικανή να ενημερώσει τους ανθρώπους αυτούς να τρέξουν μακριά από το κακό που ερχόταν προς το μέρος τους.

Αν και οι εκτιμήσεις διαφέρουν από πηγή σε πηγή, συνολικά εκτιμάται ότι περισσότεροι από 3.500.000 άνθρωποι βιομηχανοποιημένα τερματίστηκαν στους θαλάμους αερίων των Ναζί. Αυτό που φαίνεται εκτός λογικής και πραγματικότητας συνέβη ηθελημένα και μεθοδικά από τις δυνάμεις των Γερμανών, καθώς όπως ο ίδιος ο Χίμλερ δήλωσε: «*…το να απαλλάσσεται κανείς από τις ψείρες δεν είναι ζήτημα αντιλήψεων, αλλά ζήτημα υγιεινής…*».[109] Με αυτή τη φράση νομίζω πως τα λόγια περισσεύουν για οποιονδήποτε μελετητή και ιστορικό. Οι άνθρωποι αυτοί αποπειράθηκαν να εξοντώσουν μία ολόκληρη φυλή και αρκετοί παρότι δήλωσαν μετάνοια για τα πεπραγμένα τους θεωρώ ότι σχεδόν κανένας τους δεν την εννοούσε πραγματικά. Το θέμα εκτός από οικονομικό (οι Εβραίοι ήλεγχαν μεγάλο μέρος της οικονομίας), ήταν και ιδεολογικό και αυτό γίνεται εύκολα αντιληπτό.

Τέλος, τα στρατόπεδα που έχουν πολύ ενδιαφέρον είναι αυτά που συγκροτήθηκαν, όπως μας αναφέρει και ο Tony Judt μετά τη λήξη του πολέμου. Μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου υπήρξε μία τεράστια ανταλλαγή πληθυσμών στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο.[110] Γερμανοί από τη Ρουμανία, Γάλλοι, Ούγγροι, Βούλγαροι και πολλοί άλλοι λαοί μετεγκαταστάθηκαν σε άλλες περιοχές στον απόηχο του πολέμου. Οι μετακινήσεις αφορούσαν μεγάλους πληθυσμούς συνήθως και η πρώτη οργάνωσή τους γινόταν σε προηγούμενα στρατόπεδα συγκέντρωσης αιχμαλώτων, είτε πολιτών, είτε στρατιωτών ή σε άλλα πρόχειρα καταλύματα μέχρι να ολοκληρωθεί μία στοιχειώδης καταγραφή των ανθρώπων και να προχωρήσουν προς τους τόπους που θα τους επιτρεπόταν να εγκατασταθούν. Οι προσφυγικές ροές και η μετακίνηση των πληθυσμών αυτών στον απόηχο του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο μίας ολόκληρης διατριβής.

[109]Gillham Nicholas, ό.π., σ. 104.
[110]Judt Tony, *Η Ευρώπη μετά τον πόλεμο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2012, σ. 75-94.

4.2. Μαρτυρίες επιζώντων του Ολοκαυτώματος.

Οι άνθρωποι που επέζησαν από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης θα μπορούσαν να θεωρηθούν και ως μάρτυρες της ανθρωπότητας βάσει των εμπειριών που καταθέτουν και που φθάνουν στα χέρια μας. Μία εμπειρία που δυστυχώς ελάχιστοι έζησαν για να μας διηγηθούν. Εδώ, σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιάσω πολύ συνοπτικά δύο περιπτώσεις ανθρώπων που έζησαν τα γεγονότα αυτά από πρώτο χέρι και πραγματοποιούν κατάθεση ψυχή[111]ς.

Χρυσούλα Ελιασά: Η κυρία Ελιασά μας διηγείται την ιστορία της από τη μεταφορά της και τον εγκλεισμό της σε διάφορα στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπως το Άουσβιτς, το Μπέργκεν και το Ματχάουζεν. Απογευματινή ώρα φτάσανε στο Άουσβιτς και εκεί ξεκινά η πρώτη διαδικασία της διαλογής. Όπως η ίδια αναφέρει την ώρα που κατέβαιναν: «*...κατεβείτε και πετάξτε ό,τι έχετε, βαλίτσες, ρούχα τα πάντα πετάξτε τα. Μας έβαλαν ανά πέντε στη σειρά και ό,τι ρούχα είχαμε τα πετούσανε. Ανά πεντάδες περνούσαμε τη διαλογή. Χώρια οι άντρες και χώρια οι γυναίκες. Δίπλα μας ήταν μία γειτόνισσα και είχε ένα μωρό στην αγκαλιά. Αυτή ήταν μία νταρντάνα γυναίκα, γυναικάρα. Της αρπάζουν το μωρό και δεν το άφηνε αυτή το μωρό. Αφού δεν το αφήνεις της λένε θα πας και συ με το αυτοκίνητο. Εμείς με την αδερφή μου πήγαμε με τα πόδια. Ψάχνω να βρω ανάμεσα στον κόσμο μέσα τον πατέρα μου. Τον έχασα. Είχε πάρει τον αδερφό μου μαζί, ποιος ξέρει...*».[112]

Αφού τους οδήγησαν αλλού σε ένα στρατόπεδο εκεί κοντά (λογικά το Άουσβιτς 2). Όπως συνεχίζει την καταγραφή της μαρτυρίας της: «*…μας βάλανε και κάναμε μπάνιο και μας είπανε να γδυθούμε. Anziehen, anziehen (γδυθείτε, γδυθείτε) μας φωνάζανε οι στρατιώτες, αλλά εμείς δεν καταλαβαίναμε. Και πήγαν και μας σκίσαν τα ρούχα, όλα τα κατέβασαν κάτω για να μας δείξουν τι θέλανε να κάνουμε. Μείναμε γυμνές…*».[113] Σε αυτό το σημείο ο ρεπόρτερ της συνέντευξης ρώτησε εάν ντρεπόντουσαν οι γυναίκες εκεί. Εκείνη απαντά: «*...βεβαίως ντρεπόμασταν. Είχαμε οικογένειες ηθικές, δεν είχαμε τέτοια πράγματα εμείς σε τέτοια χρόνια. Ούτε κοντό φουστάνι δε φοράγαμε. Αφού γδυθήκαμε και μας βάλανε μπροστά και μας κουρεύανε με την ψιλή. Μας βάζουν μετά στη σειρά να κάνουμε μπάνιο. Σειρά-σειρά τα ντουζ. Η μία έριχνε καυτό νερό και η άλλη παγωμένο. Άντε*

[111]Βερέμης Θάνος-Κωνσταντοπούλου Φωτεινή (επιμ.), *Οι Έλληνες Εβραίοι, Στοιχεία της ιστορίας τους μέσα από διπλωματική κείμενα και ιστορικά έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών*, Καστανιώτης, Αθήνα 2000, σ. 182.
[112]Ψηφιακός Κατάλογος πληροφορητών Εβραίων Ελλάδας.
[113]Στο ίδιο.

να κάνεις μπάνιο. Φοβόμασταν. Πηγαίναμε στο κρύο νερό κρυώναμε, πηγαίναμε στο ζεστό μας έκαιγε…».[114]

Δίχως ίχνος σεβασμού στις γυναίκες και τους άντρες οι άνθρωποι αυτοί περάσανε από μία διαλογή βιαστική και βίαιη ώστε να προχωρά η διαδικασία γοργά και απρόσκοπτα.[115] Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια από τη στιγμή που κατέβηκαν από το τρένο αυτοί οι άνθρωποι εξαφανίστηκε από το λεξικό των αρμόδιων του στρατοπέδου. Κι αφού πήραμε μία πρώτη γεύση από την κυρία Ελιασά θα περάσω εν συντομία και σε μία ακόμη χαρακτηριστική μαρτυρία μίας ακόμη Ελληνίδας Εβραίας, η οποία αποτελεί ένα από τα «κρυμμένα» παιδιά και ανθρώπους του πολέμου.

Η εν λόγο κυρία είναι η Καμχή Φλώρα. Κόρη εμπόρου της εποχής γεννημένη στην πόλη της Θεσσαλονίκης στη διάρκεια του πολέμου. Το ενδιαφέρον που παρουσιάζει η μαρτυρία της αφορά τα μεταπολεμικά χρόνια και τα κατάλοιπα που είχαν αφήσει στην ίδια και την οικογένειά της, αλλά κυρίως στους φίλους και συγγενείς της που είχαν πάει ως τα στρατόπεδα συγκέντρωσης.[116] Τόσο η ίδια, όσο και η οικογένειά της είχαν κρυφτεί σε γνωστούς του πατέρα της στην Αθήνα. Παρά τις προσπάθειές τους ο πατέρας της πιάστηκε και οδηγήθηκε σε στρατόπεδο συγκέντρωσης, όπου και δολοφονήθηκε. Ενδιαφέρουσα είναι η ανάλυσή της αναφορικά με την διαβίωση ως παιδί εκείνες τις ώρες αλλά και οι συνομιλίες που είχε μεταπολεμικά. Όπως η ίδια λέει: «*…φτάσαμε σε μία στοά. Ο ένας πάνω στον άλλο. Η γιαγιά, τα τρία μου αδέρφια και εγώ που ήμουν μωρό. Και μετά άνοιξε η δουλειά του πατέρα μου με τα αδέλφια με καλό όνομα πάντοτε και προσπάθεια και στηθήκαμε στα πόδια μας σιγά-σιγά…*». Κάπου εδώ και λίγο αργότερα είναι πιο πιάστηκε στην Αθήνα και οδηγήθηκε σε κάποιο στρατόπεδο συγκέντρωσης όπως προανέφερα.

Πιο κάτω μας αναφέρει: «*…φυσικά είναι πράγματα που μετά τον πόλεμο με σημάδεψαν. Ερχόντουσαν οι γυναίκες στο σπίτι μας και είχαν αριθμούς στο χέρι και είχαν πάει κορίτσια και τους είχαν κάνει πειράματα (στα στρατόπεδα) και πολλές φορές δεν κάνανε παιδί καθόλου, γιατί είχαν πειράξει τις ωοθήκες τους. Και τα άκουγα εγώ αυτά και να είσαι τεσσάρων και πέντε ετών και να τα ακούς αυτά και έλεγα είναι τρελός ο κόσμος που υπάρχουμε…*».[117] Με αυτόν τον τρόπο αντλούμε στοιχεία για την καθημερινότητα και μετά τη λήξη του πολέμου. Μπορεί κάποιοι άνθρωποι να επιβίωσαν, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι όλα τους τα προβλήματα εξαλείφθηκαν ξαφνικά από προσώπου γης. Οι κακουχίες και τα στίγματα των στρατοπέδων συγκέντρωσης, φρόντισαν οι Γερμανοί και

[114]Στο ίδιο.
[115]Βερέμης Θάνος-Κωνσταντοπούλου Φωτεινή (επιμ.), *Οι Έλληνες Εβραίοι, Στοιχεία της ιστορίας τους μέσα από διπλωματική κείμενα και ιστορικά έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών*, Καστανιώτης, Αθήνα 2000, σ. 104.
[116]Στο ίδιο, σ. 107.
[117]Ψηφιακός Κατάλογος πληροφορητών Εβραίων Ελλάδας.

έμειναν δια παντός στην ζωή και τον εγκλεισμό έξω από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης.[118] Αυτό είναι μία από τις τραγικότερες συνέπειες των στρατοπέδων εγκλεισμού του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Κλείνοντας πάντως ένα τόσο βαρύ και δύσπεπτο θέμα θα ήθελα να αναφέρω και τα τελευταία λόγιας της στη διάρκεια της συνέντευξης, τα οποία μεταφέρουν το μοναδικό αισιόδοξο μήνυμα ολόκληρης της διπλωματικής. Με τρεμάμενη φωνή μας αναφέρει λοιπόν ότι: «*…αλλά δεν μπορεί να μην με επηρέασαν (τα γεγονότα αυτά) και στον άνθρωπο που κατάφερα και έγινα σήμερα. Καλός ή κακός (άνθρωπος), είναι όμως βιώματα…*».[119] Αυτή η ψυχική δύναμη και η αστείρευτη πηγή ελπίδας και γενναιότητας των ανθρώπων αυτών που βίωσαν αυτά τα γεγονότα γαλούχησαν μία άλλη πάστα ανθρώπων. Πράγματι, σε κάποιον που έχει περάσει όλα αυτά στη ζωή του, τι είναι αυτό που θα τον φοβίσει πια ή που θα τον αποθαρρύνει. Σχεδόν τίποτα είναι η απάντηση. Οι περισσότεροι Έλληνες Εβραίοι που έφυγαν από την Ελλάδα και από τη Θεσσαλονίκη πιο συγκεκριμένα δε γύρισαν ποτέ.[120]

[118]Βερέμης Θάνος-Κωνσταντοπούλου Φωτεινή (επιμ), ό.π., σ. 256.
[119]Ψηφιακός Κατάλογος πληροφορητών Εβραίων Ελλάδας.
[120]Βόγλης, Πολυμέρης, ό.π., σ. 100-101.

4.3. Συγκριτική ανάλυση των περιπτώσεων εγκλεισμού του Α΄ και του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης μεταξύ του Α΄ και του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είχαν μεταξύ τους αρκετές ομοιότητες, αλλά μόνο μέχρι εκεί που άρχιζαννα ξετυλίγονται οι διαφορές μεταξύ τους. Ενώ και στις δύο περιπτώσεις παρουσιάζεται το μοτίβο των στρατοπέδων συγκέντρωσης, το οποίο σημαίνει στη βάση του τον εγκλεισμό μία ομάδας ανθρώπων σε ένα χώρο μικρής έκτασης, για τον έλεγχο αυτής στη διάρκεια ενός πολέμου ή άλλου συμβάντος από τον αντίπαλο, στην περίπτωση μεταξύ Α΄ και Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου αυτό μοιάζει ότι διαφοροποιείται εντελώς[121]. Στις παρακάτω γραμμές θα εξηγήσω το γιατί.

Όπως έχω ήδη αναφέρει στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου τα στρατόπεδα συγκέντρωσης που δημιουργήθηκαν ήταν πίσω από τις γραμμές της πολεμικής αναμέτρησης μεταξύ Αντάντ και Κεντρικών δυνάμεων[122]. Το ίδιο παρατηρούμε και στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Είναι πάντα προτιμότερο οι δυνάμεις του εχθρού, ακόμη και υπό κράτηση, να βρίσκονται μακριά από το θέατρο των επιχειρήσεων, ώστε να μην υπάρξει ενδεχόμενο να ελευθερωθούν ή να κάνουν κακό με οποιοδήποτε άλλο τρόπο ή μέσο σε αυτούς που τους έχουν φυλακισμένους. Επίσης, στα στρατόπεδα και των δύο πολέμων φιλοξενούνταν το ίδιο πρόσφυγες, απλοί πολίτες δηλαδή, αλλά και στρατιώτες. Η διαφορά τώρα εντοπίζεται στο γεγονός ότι στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο τα στρατόπεδα αυτά λαμβάνουν και μία ακόμη πτυχή. Αυτή δεν είναι άλλη από τη συστηματική εξόντωση των στρατιωτών και των πολιτών που συλλαμβάνονταν[123]. Με άλλα λόγια, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης μετατρέπονται ηθελημένα σε στρατόπεδα μαζικού θανάτου, σε αντίθεση με τον σκοπό που εξυπηρέτησαν στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο[124].

Ακόμη και η κράτηση Γερμανών που προανέφερα στην Αγγλία, διατηρούσε μία δικαιολογημένη πολιτική γραμμή και σκέψη, καθώς άγνωστος ήταν ο αριθμός εκείνων που θα σήκωναν όπλο ενάντια στην Αγγλία με το που κατέφθαναν σε Ναζιστικά εδάφη. Η σημασία του στρατοπέδου δηλαδή λάμβανε και έναν χαρακτήρα πρόληψης. Αντίθετα, η Ναζιστική Γερμανία σκόπιμα πήγε και διενήργησε πειράματα στις εγκαταστάσεις των

[121]Stefan Manz, Panikos Panayi, Matthew Stibbe, ό.π., σ. 27.
[122]Στο ίδιο, σ. 142.
[123]Gillham, ό.π., σ. 140-146, Βλ. επίσης Hitler Adolf, ό.π.
[124]Browning, ό.π., σ. 97.

στρατοπέδων αυτών. Μιλάμε δηλαδή για μία εκ διαμέτρου αντίθετη απόδοση του όρου του στρατοπέδου συγκέντρωσης.

Μία ακόμη διαφορά που εντοπίζω είναι ότι και ο ίδιος ο αριθμός των στρατοπέδων, παρά και την μεγαλύτερη κινητοποίηση στρατιωτικών δυνάμεων, είναι εντελώς διαφορετικός ακόμη και αναλογικά μεταξύ των δύο πολέμων. Περισσότερα από 48στρατόπεδα συγκέντρωσης θα λειτουργήσουν κατά τη διάρκεια ολόκληρου του πολέμου με τα εννέα από αυτά να λειτουργούν ως στρατόπεδα εξόντωσης πληθυσμών.[125] Για την αποφυγή παρεξηγήσεων και παρανοήσεων, το γεγονός ότι στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο θανατώθηκαν τόσοι πολλοί άνθρωποι δεν σημαίνει ότι και στα στρατόπεδα του πρώτου παγκοσμίου δεν έχασαν πολλοί άνθρωποι τη ζωή τους στις στιγμές εκείνες του εγκλεισμού.[126] Η πείνα και οι αρρώστιες θριάμβευαν και στα στρατόπεδα του Μεγάλου πολέμου και η κακομεταχείριση ήταν καθημερινό γεγονός σε πολλά, αν όχι σε όλα από αυτά. Η διαφορά όμως είναι ότι και αναλογικά αλλά και καθαρά ποσοτικά το μένος που επιφύλασσε το Ναζιστικό καθεστώς στους Εβραίους και λοιπούς στοχοποιημένους πολίτες δεν είχε προηγούμενο.[127] Οι αριθμοί των βασανισμένων, δολοφονημένων και εξαθλιωμένων είναι τόσο υψηλοί που κατά τη διάρκεια της μελέτης μου οφείλω να ομολογήσω ότι με ζόρισε η διαδικασία. Τόσο ως προς το περιεχόμενο των μεθόδων, όσο και της πραγματικότητας των αριθμών που επεξεργάστηκα.

[125] Browning R. Christofer, ό.π., σ. 104.
[126]Stefan Manz, Panikos Panayi, Matthew Stibbe, ό.π., σ. 181.
[127]Gillham Nicholas,ό.π., σ. 92.

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας τις σκέψεις μου αναφορικά με το θέμα της εργασίας θα έλεγα ότι η σύλληψη της έννοιας του στρατοπέδου συγκέντρωσης υπήρξε μία ιδέα των Ισπανών αποίκων, η οποία εφαρμόστηκε με σημαντική επιτυχία από τους Ισπανούς στη διάρκεια των πολέμων που πραγματοποίησαν στο Νέο Κόσμο. Τα στρατόπεδα αυτά που έφτιαξαν αποτέλεσαν παράδειγμα και για άλλες αποικιακές δυνάμεις, όπως τη Μ. Βρετανία. Ενώ όμως οι Ισπανοί τα χρησιμοποίησαν, χωρίς να τους δικαιολογώ, σε ιθαγενείς της Αμερικής, οι Βρετανοί προχώρησαν ένα βήμα πιο πέρα και συγκρότησαν στρατόπεδα συγκέντρωσης στη Νότια Αφρική δίχως διακρίσεις. Πιο συγκεκριμένα, δημιούργησαν στρατόπεδα για μαύρους αιχμαλώτους, αλλά και για λευκούς αποίκους. Από τα πρώτα χρόνια καταγραφής στρατοπέδων εγκλεισμού, στη διάρκεια του Β΄ πολέμου των Μπόερ συναντάμε για πρώτη φορά στα παγκόσμια δεδομένα την σύσταση στρατοπέδων και για λευκούς αποίκους (τους Ολλανδούς Μπόερ).Αυτό το γεγονός θεωρώ ότι καταδεικνύει μία τάση εξέλιξης πάνω στις εφαρμογές ενός στρατοπέδου συγκέντρωσης μέσα στο χρόνο. Επίσης, η ίδρυση τέτοιων στρατοπέδων θεωρώ πως αποτελεί μία ακούσια και φυσική εξέλιξη των πραγμάτων που ήταν απλώς θέμα χρόνου να λάβει χώρα ανεξαρτήτως φύλου και χρώματος του δέρματος του αιχμαλώτου

Σύντομα, όπως αποδείχθηκε, ήταν ένα μέτρο πίεσης που χρειαζόταν σχεδόν μηδαμινά κεφάλαια και πόρους ως κόστος σύστασης και συντήρησης, ενώ παρείχε στον κάτοχο του στρατοπέδου συγκέντρωσης πολλαπλασιάζουσα ισχύ σε ένα διαπραγματευτικό τραπέζι. Πολλές φορές μάλιστα λειτούργησε ως μέσο για την έναρξη συνομιλιών μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών. Με ένα τέτοιο διπλωματικό χαρτί στα χέρια ενός κράτους, δεν μου κάνει καθόλου εντύπωση που συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια ως όπλο στη γεωπολιτική φαρέτρα κάποιων κρατών, δίχως να υπάρχει και μία κάποια διεθνής απαγόρευση περί σύστασης τέτοιων στρατοπέδων. Αυτή η έλλειψη στοιχειώδους κατακραυγής σε διεθνές επίπεδο, αλλά και η προσωρινή ευκολία που παρείχε το στρατόπεδο συγκέντρωσης στο εκάστοτε κράτος δεν επέτρεψε μία ενιαία αποτροπή του συγκεκριμένου φαινομένου.

Όταν η πρακτική αυτή λαμβάνει τέλος στον απόηχο του Β΄ πολέμου των Μπόερ, θα καταφέρει να εισχωρήσει ως μέσο και σε άλλα μέρη της Αφρικής, όπως είδαμε για παράδειγμα από τις Γερμανικές αποικιακές δυνάμεις. Οι Γερμανοί δε δίστασαν να πραγματοποιήσουν ακόμη και γενοκτονίες στην Αφρικανική ήπειρο, κάνοντας πλέον

φανερό ότι η πρακτική αυτή είχε αναδειχθεί και επρόκειτο να μεταφερθεί και στην Ευρώπη. Τα πρώτα δείγματα των στρατοπέδων στην Ευρώπη τα συναντήσαμε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στη διάρκεια αυτού εξυπηρέτησαν με τη σύστασή τους και τις δύο πλευρές.

Προσωπικά εκτιμώ ότι αυτή η ευκολία που παρείχε και στους Βρετανούς που προανέφερα, αλλά και στους Γερμανούς στη διάρκεια του Μεγάλου πολέμου, έστρωσε το έδαφος για τις συνθήκες των στρατοπέδων συγκέντρωσης του Β΄ παγκοσμίου πολέμου. Αυτό διότι αφού μετά το μετά το τέλος του πολέμου αυτού δεν πάρθηκαν σοβαρά μέτρα για την αποφυγή επανεμφάνισης του φαινομένου αυτού ή μία κοινή γραμμή απαγόρευσης της σύστασης στρατοπέδων ξανά στο μέλλον, τότε κανείς δεν μπορούσε να εγγυηθεί ότι αυτό δε θα συνέβαινε ξανά. Όταν ο Χίτλερ πια το 1933 ιδρύει τα πρώτα στρατόπεδα οι αντιδράσεις είναι ελάχιστες. Και όταν ο Τσάμπερλεϊν το 1938 γυρνά πανηγυρίζοντας από τη συνάντηση με τον Χίτλερ στο Μόναχο, τότε η πορεία του πολέμου είχε ήδη προδιαγραφεί.

Έτσι περνώντας πλέον στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης διαφοροποιήθηκαν εντελώς από ότι στον προηγούμενο Μεγάλο πόλεμο. Αυτό ισχύει φυσικά για την πλευρά της Γερμανίας και μόνο. Παρόλο αυτά όμως, με την άνοδο του Χίτλερ στην καγκελαρία της Γερμανίας, ο αιμοδιψής νέος ηγέτης θα ξετυλίξει όλο του το εκφραστικό ταλέντο και τη δεινή του ρητορική, με τα οποία θα σαγηνεύσει τα πλήθη. Θα προβάλει ταυτόχρονα και τις απόψεις του περί της Άριας φυλής και τους τρόπους που εκείνη θα επικρατήσει στον πλανήτη. Εν συνεχεία, αφού εγκαθιδρύθηκε ως η μία και αδιαμφισβήτητη πολιτική δύναμη του Γερμανικού έθνους, προχώρησε μέχρι τελευταίας σπιθαμής το σχέδιό του για την απαγκίστρωση των κοινωνικό-πολιτικά αλλά και εθνικά «κατώτερων» πολιτών εντός κι εκτός του κράτους που διοικούσε. Με την ίδρυση στρατοπέδων και τη γκετοποίηση αρκετών πόλεων προχώρησε σύντομα στην μαζική εξόντωση εκατομμυρίων ανθρώπων με τον πιο φρικτό τρόπο. Με τους θαλάμους αερίων. Αυτό που συμπεραίνω από όλο αυτό είναι πως ο Χίτλερ κατάφερε εν πολλοίς και ξεγέλασε πολιτικά και στρατηγικά κάθε αντίπαλο που έβαλε στο στόχαστρό του, ενώ παράλληλα προχωρούσε συνεχώς τα σχέδιά του με αμείωτο ρυθμό. Φανερώνεται επίσης ότι ο Χίτλερ προώθησε μία ατζέντα η οποία είχε σχηματιστεί ήδη από το βιβλίο του, *Mein Kampf* (Ο Αγών μου) και που κανείς δεν ενδιαφέρθηκε να τη λάβει ειλικρινά στα υπόψη του, πλην μόνο του Στάλιν.

Με τέτοιο πολιτικό κενό ισχύος έδραξε την ευκαιρία του και προχώρησε ανηλεώς στην διάλυση μίας ολόκληρης φυλής. Τα ναζιστικά στρατόπεδα κατάφεραν να είναι επικερδή από κάθε άποψη και βοήθησαν στο να μείνει προσηλωμένη εκατό τοις εκατό στα

πολεμικά της σχέδια η Γερμανική μηχανή της Luftwaffe, τωνSS, της Gestapo και της Vermacht. Το αντίτιμο της «επιτυχίας» αυτής βέβαια είναι δυσβάσταχτο. Η ζωή στα στρατόπεδα ήταν εγκληματική το λιγότερο και ελάχιστοι μόνο κατάφεραν και επιβίωσαν.

Βιβλιογραφία:

Πρωτογενείς πηγές:

- Berenbaum Michael, *Witness to the Holocaust*, HarperCollins Publishers, New York 1997.

- Braham Randolph L., *The Destruction of Hungarian Jewry: A Documentary Account*. Pro Arte for the World Federation of Hungarian Jews, New York 1963.

- Browning R. Christofer, *Remembering Survival, inside a nazi slave-labor camp*, 1st ed., W. W. Norton & Company, New York 2010.

- Hitler Adolf, *Mein Kampf*, Προεστίδης Λεωνίδας (μτφρ.), Κάκτος, Αθήνα 2006.

- Hobhouse Emily, *The Boer War Letters*, Rykie van Reenlisteden, Cape Town and Pretoria, Human & Rousseau, London 1984.

- Lochner L.P., *The Goebbels Diaries 1942-1943* -, Doubleday & Co., USA 1948.

- Map of Concentration Camp Locations; Tribunal IV – Pohl Trial – Evidence; Photographs Relating to the Minor Nuremberg Trials, 1946 - 1949; 238; National Archives at College Park, College Park, MD. https://www.docsteach.org/documents/document/concentration-camp-locations, February 23, 2022.

- Mauthausen Death Book; 1939-1940; USA Exhibit 251; United States Exhibits , 1945 - 1946; National Archives Collection of World War II War Crimes Records, Record Group 238; National Archives at College Park, College Park, MD. https://www.docsteach.org/documents/document/1-mauthausen-death-book, February 23, 2022.

- Photograph of Prisoners at Dachau Concentration Camp; Photographs Obtained from the National Socialist German Workers' Party Archives, ca. 1945 - ca. 1994; National Archives Collection of Foreign Records Seized, 1675 - 1958, Record Group 242; National Archives at College Park, College Park, MD. https://www.docsteach.org/documents/document/prisoners-at-dachau, February 23, 2022.

- Ψηφιακός Κατάλογος πληροφορητών Εβραίων Ελλάδας. https://www.jewishmuseum.gr/katalogos-pliroforiton/.

- Ψηφιακή συλλογή αυτόπτων μαρτύρων των στρατοπέδων συγκέντρωσης. https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn551016#?rsc=184083&cv=0&c=0&m=0&s=0&xywh=-15%2C-595%2C5289%2C4128.

- Κούμαρης, Ιωάννης, *«Η Ελληνική φυλή Εκτός Ελλάδος»*, Πρακτικά Συνεδρίου της Ελληνικής Ανθρωπολογικής Εταιρείας, Αθήνα 1940.

Δευτερογενείς πηγές:

- Abel Theodore, ‘’The Sociology of Concentration Camps’’, *Social Forces*, Vol. 30, No. 2 (Dec., 1951), σ. 150-155.
https://www.jstor.org/stable/2571626.

- Arendt Hannah*, Ο Άϊχμαν στην Ιερουσαλήμ –έκθεση για την κοινοτοπία του κακού*, Νησίδες, Αθήνα 2009.

- Bayly C. A., *Imperial Meridian, the British Empire and the world*, Longman, London 1989.

- Beevor Antony, *Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος*, Γκοβόστης, Αθήνα 2018.

- Beevor Antony and Luba Vinogradova, *Ένας συγγραφέας στον πόλεμο 1941-1945*, Γκοβόστης, Αθήνα 2007.

- Dennett C. Daniel, *Darwin's dangerous idea: Evolution and the meaning of life, Simon & Schuste,* New York 1996.

- Fangerau, H., Müller, I. *Das Standardwerk der Rassenhygiene von Erwin Baur, Eugen Fischer und Fritz Lenz im Urteil der Psychiatrie und Neurologie 1921–1940,* Universität Göttingen, Deutschland 2002.

- Gillham Nicholas, A *life of sir Francis Galton from African exploration to the birth of eugenics,* Oxford University Press, Oxford 2001.

- H.M.S.O., *Reports by the Joint War Committee and the Joint War Finance Committee of the British Red Cross Society and the Order of St. John of Jerusalem in England on voluntary aid rendered to the sick and wounded at home and abroad and to British prisoners of war, 1914–1919: with appendices.,* London 1921.

- Horne Alistair, *A Savage War of Peace: Algeria 1954-1962*, NYRB Classics, New York 2006.

- Judd Denis, *Empire, The British Imperial*, HarperCollins, London 1996.

- Judt Tony, *Η Ευρώπη μετά τον πόλεμο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2012.

- Lawrence T. John, *War and Genocide in Cuba, 1895-1898,* Chapel Hill, University of North Carolina Press, 2006.

- Lindemann S. Albert, *Ιστορία της Νεότερης Ευρώπης. Από το 1815 μέχρι σήμερα*, Κριτική, Αθήνα 2014.

- Marquell Leo, *The story of South Africa,* Faber, London, 1966.

- Mazower Marc, *Σκοτεινή Ήπειρος*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2011.

- Millin J. Selby, *A short history of South Africa,* Allen Unwin, London 1973.

- Monica Wilson and Leonard Thompson, *Oxford History of South Africa*, vol. I, Oxford, Clarendon Press, 1971.

- Monica Wilson and Leonard Thompson, *Oxford History of South Africa*, vol. II, Oxford, Clarendon Press, 1971.

- N. E. Davis, *A history of southern Africa*, Longman, London 1978.

- Neil R. Gregory, *Nazism, War and Genocide, Essays in Honour of Jeremy Noakes*, 1st ed., university of Exeter Press, UK 2005.

- Scholem Gershom – Arendt Hannah, *Δύο επιστολές για τη ρηχότητα του κακού,* Άγρα, Αθήνα 2017.

- Stefan Manz, Panikos Panayi, Matthew Stibbe, *Internment during the First World War A Mass Global Phenomenon*, ebook published, London 2018.

- ‘’The concentration camps in South Africa’’, *The British Medical Journal*, Vol. 1, No. 2141 (Jan. 11, 1902), σσ. 98-99. https://www.jstor.org/stable/20270859.

- ‘’The concentration camps in South Africa’’, The *British Medical Journal*, Vol. 1, No. 2148 (Mar. 1, 1902), σσ. 548-549. https://www.jstor.org/stable/20271437.

- ‘’The Concentration Camps in South Africa’’, *The British Medical Journal*, Vol. 2, No. 2132 (Nov. 9, 1901), σσ. 1423-1424. https://www.jstor.org/stable/20270219.

- ‘’The Rates Of Mortality In The Concentration Camps In South Africa’’, *The British Medical Journal*, Vol. 2, No. 2132 (Nov. 9, 1901), σσ. 1418-1420. https://www.jstor.org/stable/20270215.

- T. R. H. Davenport, *South Africa, A modern history,* 2nd ed. London, Macmillan Press Ltd, 1978.

- Wessels Andre, ‘’The Anglo-Boer War (1899 – 1902) and its Traumatic Consequences’’, *Breaking Intergenerational Cycles of Repetition,* (2016). https://www.jstor.org/stable/j.ctvdf03jc.14.

- Βερέμης Θάνος-Κωνσταντοπούλου Φωτεινή (επιμ.), *Οι Έλληνες Εβραίοι, Στοιχεία της ιστορίας τους μέσα από διπλωματική κείμενα και ιστορικά έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών*, Καστανιώτης, Αθήνα 2004.

- Βόγλης, Πολυμέρης, *Η Ελληνική κοινωνία στην κατοχή 1941-1944*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εικόνα 1. *Αδόλφος Χίτλερ. Καγκελάριος της Γερμανίας (1933-1945).*
Wikipedia Commons

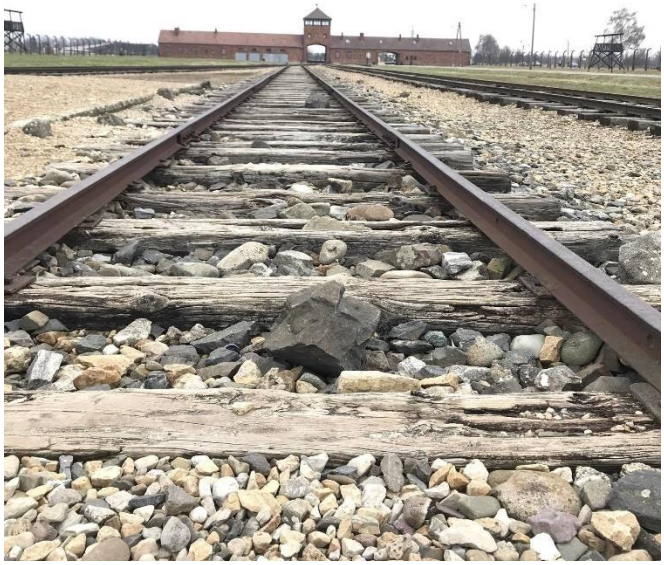
Εικόνα 2. *Ο Χάϊνριχ Χίμλερ. Διοικητής των στρατοπέδων συγκέντρωσης του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και ηθικός αυτουργός του Ολοκαυτώματος.*
Wikipedia Commons

Εικόνα 3. *Arbeit Macht Frei (η δουλειά οδηγεί στην ελευθερία). Η γνωστή είσοδος του στρατοπέδου του Άουσβιτς. Φωτογραφία από το προσωπικό αρχείο του Συντυχάκη Στυλιανού.*

Εικόνα 4. *Συρματόπλεγμα τοποθετημένο περιμετρικά του στρατοπέδου του Άουσβιτς. Φωτογραφία από το προσωπικό αρχείο του Συντυχάκη Στυλιανού.*

Εικόνα 5. *Στο βάρος, Μπίρκεναου. Φωτογραφία από το προσωπικό αρχείο του Συντυχάκη Στυλιανού.*

Εικόνα 6. *Μέρος από το σιδηροδρομικό δίκτυο που συνδέει τα στρατόπεδα του Άουσβιτς. Φωτογραφία από το προσωπικό αρχείου του Συντυχάκη Στυλιανού.*

Εικόνα 7. *Μεταλλικά δοχεία που περιείχαν τα θανατηφόρα αέρια. Φωτογραφία από το προσωπικό αρχείο του Συντυχάκη Στυλιανού.*

Εικόνα 8. *Προσωπικά αντικείμενα ανθρώπων που έφθασαν μέχρι το Άουσβιτς. Φωτογραφία από το προσωπικό αρχείο του Συντυχάκη Στυλιανού.*

Εικόνα 9. *Αποδυτήρια Γερμανών των υφιστάμενων του στρατοπέδου του Άουσβιτς. Φωτογραφία από το προσωπικό αρχείο του Συντυχάκη Στυλιανού.*

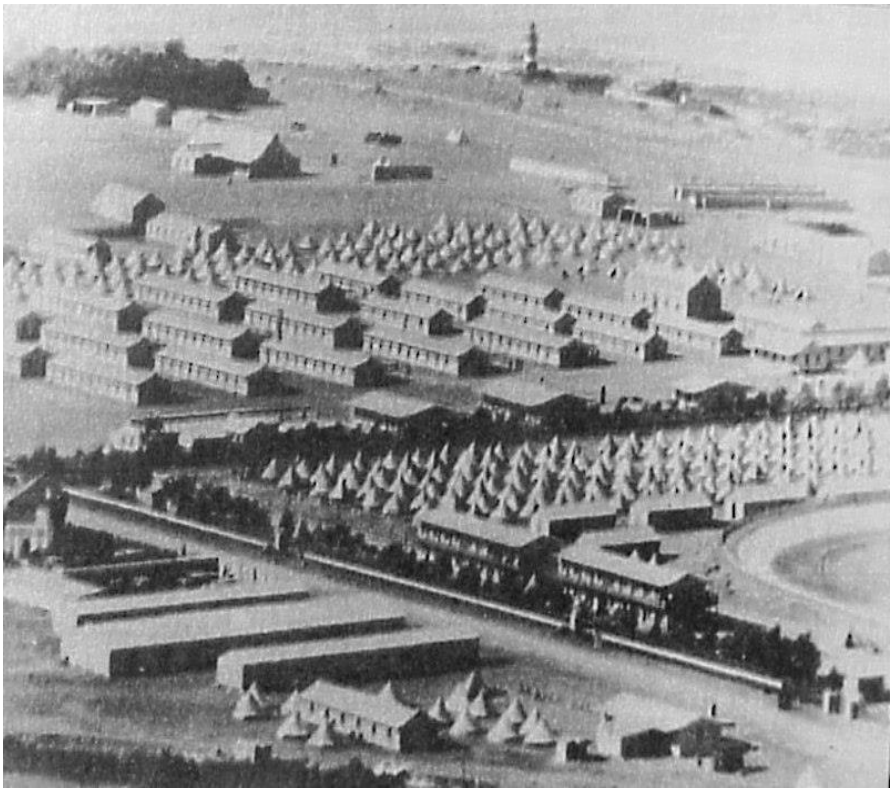
Εικόνα 10. *Το μπάνιο των αξιωματικών του στρατοπέδου του Άουσβιτς. Φωτογραφία από το προσωπικό αρχείο του Συντυχάκη Στυλιανού.*

Εικόνα 11. *Ομαδικές τουαλέτες κρατουμένων του Άουσβιτς. Φωτογραφία από το προσωπικό αρχείο του Συντυχάκη Στυλιανού.*

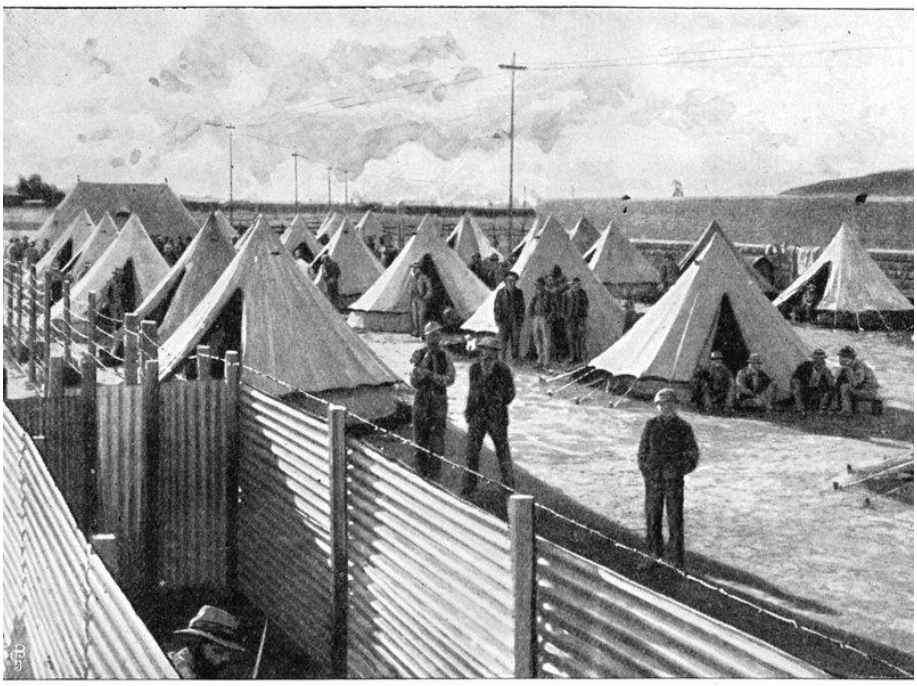
Εικόνα 12. *Κουκέτες των κρατουμένων του Άουσβιτς. Φωτογραφία από το προσωπικό αρχείο του Συντυχάκη Στυλιανού.*

Εικόνα 13. *Στρατόπεδο συγκέντρωσης στο Κέϊπ Τάουν. Σταθμός μετάβασης αιχμαλώτων πολέμου σε διάφορα μέρη της Αυτοκρατορίας. WikipediaCommons*

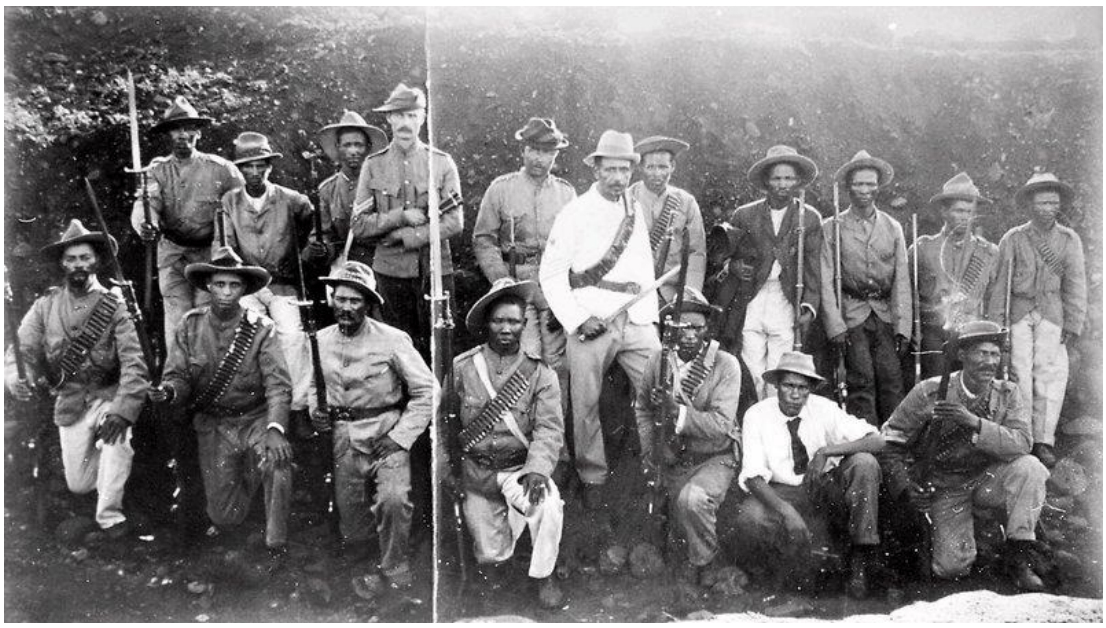
Εικόνα 15. *Χάρτης της Ν. Αφρικής που απεικονίζει τις Βρετανικές αποικίες και τις Δημοκρατίες των Μπόερς στα τέλη του 19ου αιώνα.*https://www.warmuseum.ca/cwm/exhibitions/boer/boerwarmaps_e.html#transvaal

Εικόνα 14. *Μπόερς κρατούμενοι σε στρατόπεδο συγκέντρωσης στο Bloemfontein στη διάρκεια του Β΄ πολέμου των Μπόερς, 1899-1902. Wikipediacommons*

Εικόνα 16.*Μπόερς παιδιά μέσα σε ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης. Ένα στα τέσσερα δεν θα τα κατάφερναν μέχρι το τέλος του πολέμου. NylstroomCamp, Νότια Αφρική, 1901. Βιβλιοθήκη της σχολής οικονομικών και πολιτικών επιστημών του Λονδίνου.*
https://allthatsinteresting.com/boer-war#1.

Εικόνα 17. *Μαύροι στρατιώτες στη διάρκεια του Β΄ πολέμου των Μπόερς στην πόλη Mafeking, Νότια Αφρική. Στη διάρκεια του πολέμου αυτού, οι Βρετανοί είχαν δημιουργήσει στρατόπεδα συγκέντρωσης, χωριστά από τα άλλα, για τους μαύρους στρατιώτες. Υπολογίζεται ότι 20,000 με 25,000 μαύροι αιχμάλωτοι πολέμου πέθαναν σε αυτά.* WikipediaCommons

Εικόνα 18. *Απεικόνιση Βρετανικής τακτικής καμένης γης. Σκοπός η άρνηση βοήθειας προς τους Μπόερς κομάντο-πολεμιστές. Σε αυτή τη φωτογραφία απεικονίζονται Μπόερς, οι οποίοι βλέπουν τη φάρμα τους κατεστραμμένη και το σπίτι τους τυλιγμένο στις φλόγες.* WikipediaCommons